

מאזרזת השבת

עם "מאזרזת הפרשה"
מבית "המכון התורני"
עמודים: 7-24

לתרומות והנצחות ניתן לפנות ל-0546371585
הערת והארות: yoelf@asiatec.co.il

שע"י המכון התורני ירושלים

ויקהל, פקודי - תשפ"ג | גליון נו | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

פ.א.

נדבת הנשיאים למשכן

התעצלו, כביכול נחסר להם איזה שהיא נקודה קטנה ביהדות ואת אותה נקודה הם תיקנו בחנוכת המזבח]. טעם נוסף הוא מביא בשם זקנו, שנראה לומר שכיון שבפרשת תרומה כאשר משה רבינו ציוה על הבאת כל הנצרך למשכן ובגדי הכהונה, הוא הזכיר רק לבסוף את אבני השהם ואבני המילואים לאפד ולחושן, והסיבה לכך היא משום שלבני ישראל לא היה מצוי אבנים מסוג זה גם אחרי כל ביזת מצרים [ואולי יתכן שבפועל היה להם אבל מאחר שהיו מהמצריים לא היה ניתן להכניס בהם את כוח הקדושה הנדרשת מהם כדי לפעול את פעולתם הקדושה על כתפי אהרון ואת פעולת האורים ותומים, ולכן היו זקוקים לאבנים חדשים ואת אותם אבנים חדשים לא היה להם]. ואפילו לנשיאים לא היה אלא שעננים מיחודים הם שהורידו אותם למטה והורידו אותם אצל הנשיאים, לכן כתבה התורה קודם כל את תרומת כלל ישראל מה שהיה ניתן להתפיס עליהם קדושה, ורק אחר כך את האבנים שהגיעו מהעננים ישר לידי הנשיאים ולכן הם נזכרו גם בפרשתנו אחרונים לתרומות, ומכל מקום גם זה אמת שהיה כאן סוג כלשהוא של עצלות מצד הנשיאים והאבנים הגיעו דרך העננים כתוב בכתב חסר לרמז שבעצם אבנים אלו הגיעו על ידי נשיאים במובן של עננים [וכפי שמצינו לשון נשיאים אצל עננים בתהלים פרק קלה פסוק ז "מעלה נשאים מקצה הארץ" וגו'].

ושתי הדרשות, הן של רש"י שתולה זאת בעצלות הנשיאים, והן הדרשה שהם הגיעו דרך העננים שתייהם אמת, ואלו ואלו דברי אלקים חיים הם.

כידוע כל בני ישראל נצטוו בפרשת תרומה לתרום לעשיית ומלאכת המשכן, ובכלל זה גם נשיאי העדה [למרות שלא נתבאר מי הם אותם הנשיאים, כי רק בפרשת במדבר אמר הקב"ה למשה מי הם נשיאי כל שבט ושבט, מכל מקום כבר מצינו בפרשת המן שכתוב "ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העומר לאחד ויבאו נשיאי העדה ויגידו למשה", מבואר שכבר היו נשיאים מיד בצאתם ממצרים על אף ששמותם נמנו בפועל רק בפרשת במדבר].

וכתוב בפרשה - "והנשאים הביאו את אבני השהם ואת אבני המלאים לאפוד ולחשן". תיבת 'והנשאים' כתובה בחסרון של לפחות אות אחת, דהיה ראוי לכתוב 'והנשיאים', ואולי אפילו 'והנשיאים' ואז חסר אפילו ב' אותיות.

ואומר רש"י על אתר בשם המדרש: אמר ר' נתן, מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחילה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה? אלא כך אמרו נשיאים, יתנדבו צבור מה שמתנדבים ומה שמחסרין אלו אנו משלימין אותנו, כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר "והמלאכה היתה דים והותר", אמרו נשיאים מה עלינו לעשות? הביאו את אבני השהם וגו', לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחילה, ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם, "והנשאים" כתיב, עכ"ל רש"י.

ה"שפתי צדיק" מביא בזה בשם זקנו ה"חידושי הרי"ם": מכאן משמע שעיקר היהדות תלויה בזריזות והתלהבות לעבודתו יתברך שמו, ובעצלותם של הנשיאים נחסר להם היוד [כלומר האות יוד שבאה לרמז על היהדות [וכידוע מהרבה ספרי חסידות], וכאשר

עדות להשראת השכינה בישראל

ההוכחה לכך שיש עדות להשראת השכינה בישראל היא כידוע נס הדלקת המנורה, שהנר המערבי תמיד דלוק, ועוד ממה שאפילו לאחר חטא העגל הבורא יתברך אומר לעם ישראל לעשות משכן ששם הוא ישרה את שכינתו, וזה מראה על גודל האהבה והקרבה והמחילה והסליחה לישראל!

בקרב ימי עמנו בהיסטוריה עברנו תקופות מאוד קשות, חושך ואפילה, הסתר פנים, אבל המתבונן מוצא אור גדול גם בתוך הצרה. כידוע ישיבת מיר ניצלה מהשוואה היא ורביה ותלמידיה על ידי שנסעו לסיביר ומשם לשנחאי, ודוקא שם תוך כדי מלחמת העולם השנייה כאשר גורלם של בני המשפחות היה לא ברור ותוך כדי רעב חום צמא מחלות וייסורים למדו תורה ומוסר ולא הפסידו אפילו שיעור אחד כסידורו, ומי שנדבק לשיבה ניצל, ומי שלא נדבק נעלם ממש. ומרן המשגיח צדיק יסוד עולם היה מקבל שידור מן השמים להיכן ללכת היכן לא יהיו הפצצות, ותמיד צדק, כי אמר שרבותיו מקלם נגלו אליו בחלום הלילה והדריכו. ומעשה בבחור אחד שחלה מאוד בשנחאי ומצבו היה קריטי, ומיד מרן המשגיח רבי יחזקאל הלוי לעוונישטיין זת"ע פתח את ארון הקודש ואמר לרבונו של עולם, הרי כתוב בפסוק "אם יש עליו מלאך אחד מיני אלף להמליץ", ומסבירה הגמרא אם מתוך אלף מלאכים יש 999 שמלמדים חובה ורק מלאך אחד בלבד מלמד זכות זה כבר מספיק שתציל אותו, ויותר מזה אומרת הגמרא שאפילו 999 מלאכים מלמדים חובה וגם המלאך האלף 999 חלקים ממנו מלמדים חובה ורק חלק אחד בתוכו מלמד זכות זה כבר מספיק להנצל, ואמר המשגיח וכי הבחור הזה שמוסר נפש על התורה אין לו אפילו מלאך אחד??? ומיד חל שיפור במצב הבחור לטובה עד שהחלים לגמרי בשלמות. מכאן רואים שדוקא בזמנים קשים זוכים לניסים הכי גדולים ולהארת פנים יהי רצון שהשבת הזאת שנקראת שבת החודש נזכה להתחדשות עצומה בכל מכל כל ונזכה לשובע שמחות ולכל הישועות אמן.

ד' אמות של הלכה

בהא דאין מברכים על דברים שבלב מתוך "משמרת חיים" לגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל

והנה הגרע"א בעצמו תירץ, דכיון דשורש ענין הפרשה הוא מעשה ליתנו לכהן אף שעתה אינו עושה מעשה מ"מ מחשבתו לקראו בשם תרומה שסופו לבא לידי מעשה מיקרי מעשה, משא"כ בביטול בלב דנגמר ונעשה הכל במחשבה מיקרי דברים שבלב, ע"ש.

ונראה עוד לתרץ עפ"י מה דאיתא בריש תמורה דף ג: דלא תיתני מימר בהדי לאוין שאין בהם מעשה דבדיבורא קעביד מעשה שעושה קדשים מחולין ע"ש, וא"כ הכא נמי כיון דבמחשבתו עושה תרומה מטבל ובמחשבתו קעביד מעשה חשיבא מחשבתו כמעשה ושפיר מברך עליה, משא"כ בביטול לדעת רש"י פ"ק דפסחים דהוי משום 'תשבתו' דחשיבא בעינו כעפר, לא קעביד במחשבתו שום מעשה דהוי רק ענין בשלילי דאינה חשובה בעינו כאוכל אלא חשובה כעפר וכיון שכן אין לה חשיבות אוכל ודינה כעפר דאינו עובר עליהם (וכמו שביאר הרמב"ן ריש פסחים ע"ש) וגם לדעת תוס' שם דביטול הוי משום הפקר, מ"מ לא קעביד במחשבתו שום מעשה דגם חלות ההפקר הוי חלות שלילי דאינו עוד בעלים ומותר לכל אדם לזכות בה ואכמ"ל בזה, וכיון שכן הוי דברים שבלב ואין מברכין עליה. (ועיין במשמרת חיים חלק א' עניני פסח שאלה ב' מ"ש בענין זה)

עיינן בשו"ת הגרע"א פסקים סי' כ"ט ולי' שהביא קושית הגאון ר' ישעיה פיק על הא דכתב הבית יוסף או"ח סי' תל"ב דאין מברכים על ביטול חמץ משום דביטול הוא בלב ואין מברכים על דברים שבלב, דאם כן איך מברכים על הפרשת תרומה שכתוב בה "ונחשב" וקיימא לן דנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה דמהני במחשבה גרידא, הא אין מברכין על דברים שבלב.

ובשו"ת הגרע"א הנ"ל הובא תירוץ הגאון ר' בנימין וואלף, דרק בדמאי הקילו דנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה, ובדמאי בלאו הכי אין מברכים, ובטבל בעינן באמת הפרשה ובשעת הפרשה הוא מברך. אולם הקשה על זה הגרע"א שם דעדיין יקשה לפמ"ש תוס' בבא מציעא דף ל"ח דבערב שבת היתירו לתרום אף שלא מן המוקף ובמחשבה בעלמא, ואפילו הכי מברכין עליה, ויקשה הא הוי רק דברים שבלב ואין מברכין עליה.

עוד תירץ שם הגאון ר' בנימין וואלף, שכל מה שמצינו בש"ס דתרומה ניטלת במחשבה היינו מדאורייתא, אבל תקנת חז"ל היה באמת שלא להפריש במחשבה אלא להפריש בדיבור, ולכן שפיר תקנו ברכה עליה, אולם מפשטות הדברים אינו משמע כן כמובן.

למה דוקא הבערה לחלק יצאת

כתוב לגבי שבת (שמות ט) "לא תעשו כל מלאכה", ובכך נכללו כל המלאכות, אם כן יש לשאול, למה צריך כאן פסוק מיוחד למלאכת הבערה (שמות לה, ג) "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת".

ונחלקו בזה תנאים (סנהדרין לה, ב), רבי יוסי אומר, "הבערה ללא יצאת", היינו שהיא באה לחדש שעל מלאכת הבערה בשבת אין חייבים מיתה אלא היא רק בעונש של לאו. רבי נתן סובר, לחלק יצאת, לומר שחייבים קרבן חטאת על כל מלאכה ומלאכה לחוד.

והקשה הרבי רבי יונתן איבשיץ זצ"ל, בשלמא לרבי יוסי שסובר שהבערה ללא יצאה, ניחא מדוע יצאה דוקא הבערה כי רק על הבערה אין חיוב סקילה, אך לרבי נתן הסובר שהבערה לחלק יצאה, לומר שחייבים על כל אב מלאכה בפני עצמו, קשה למה נקטה התורה דוקא הבערה ולא כל אב אחר?

ותירץ, שהרי הסיבה ששובתים בשבת היא זכר למעשה בראשית שביום השביעי שבת הקדוש ברוך הוא מכל מלאכתו. והנה, כל זה שייך בכל שאר המלאכות, אבל האש הלא נוצרה רק במוצאי שבת, ואם כן היינו יכולים לומר שאין צריך לשבות מן האש בשבת, שלא שייך לומר על דבר שלא נוצר ששבתו ממנו, לכך ציינה התורה דוקא את הבערה לומר לך שאף ממנה צריך לשבות ביום השביעי. והטעם לך, משום שיש סיבה נוספת לשביתה בשבת - זכר ליציאת מצרים, ויציאת מצרים היתה כבר לאחר שנוצר האש.

(ווי העמודים וחשוקיהם)

"משמיעין על השקלים ועל הכלאים" צריכים אחדות, אבל לא כלאים

במשנה בשקלים (פ"א ה"א) נאמר, "באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים", ואמר הרה"ק ר' יחיאל מאיר מאוסטרובצה זצ"ל, מה הסמיכות בין שני הדברים, אלא שידוע בשם הספרים הקדושים, שהקב"ה אמר להביא מחצית השקל, ולא שקל שלם, כדי שכל אחד ירגיש שהוא עדיין חסר, וצריך להגיע לחבירו, ורק עם חבירו יחד, הוא יכול להיות שלם.

אבל צריך גם לדעת שאחדות הוא דבר מאד טוב, אבל לא עם כל אחד, וכמאמר העולם, צריך להיות טוב "לכל" אחד, אבל לא "עם" כל אחד, וזה הכוונה באחד באדר משמיעין על השקלים, שצריך להיות באחדות, שאליהם רומזים השקלים, אבל גם על הכלאים, לא להתערב עם חברים רעים, כי אחדות כזו היא הרסנית, כי אפילו שאתה צריך לאהוב את כל אדם, אבל לא להתחבר עם כולם.

(ווי העמודים וחשוקיהם)

*

כתב הרמב"ן (שמות לה, כא) שלכן לא הוזכר בפרשת פקודי את החשבון של הכיור וכנו, כי לא נעשה במשקל, אלא כל המראות שהביאו הנשים הצובאות שם בהם ולא ידע משה משקלו.

ולמה באמת לא היה שיעור לכיור, אמרו בעלי המוסר, כי הכיור נעשה ממראות הצובאות, שהנשים במצרים השתוקקו לעשות נחת רוח לבורא, וכמו שפירש רש"י בנות ישראל היו בידן מראות, שרואות בהן כשהן מתקטטות, ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן, והיה מואס משה בהן, מפני שעשויים ליצר הרע, אמר לו הקדוש ברוך

המשך בעמוד 6

נגד האשליות העצמיות

האשלייה העצמית סכנתה מרובה - היה הרבי ר' אלימלך טוען. כאשר האדם זקן ואין בידו למלא את תאוותו, הוא מעמיד פני בעל תשובה, כאילו הוא מסגף את גופו באכילה מועטת. כאשר איננו יכול לישון והוא קם לפנות בוקר, הוא משלה את עצמו. כאילו הוא רוצה לקום באשמורות, לעבוד את בוראו עם מעירי שחר. סכנה מרובה בהנחה זו - הוסיף - שכן רואה האדם את עצמו כצדיק, והיא גורמת לו לאדם, להסיח דעתו מחובת התשובה המוטלת עליו, לכפר על חטאיו בכל ימי חלדו. הוא בעצמו סבור שצדקותיו מרובות, ובידו לסלוח לעצמו על עוונותיו, ובסופו של דבר, הוא נפטר מן העולם בלי תשובה רחמנא ליצלן. הרבי ר' אלימלך ראה איפוא את תפקידו להלחם נגד אשליות שווא כגון אלו, שאדם משלה את עצמו ואת אחרים, ולפעמים עולה מחשבת פיגול בליבו, שהוא משלה, ח"ו, גם את הקב"ה.

פעם אחת פנה רבי זושא לאחיו, הרבי ר' אלימלך, בשאלה: "תמה אני עליך, אחי רחמיאי, נשמתך היתה כלולה יחד עם נשמות כל ישראל, שנשמתו של אדם הראשון, כמובא בספרים הקדושים, ומדוע נתת לו לעבור על מצוותו הראשונה של הקב"ה ולאכול מעץ הדעת?" - "איך יכול לתאר את גאוותו של אדם הראשון, אילו לא היה אוכל מעץ הדעת - השיב לו הרבי ר' אלימלך והוסיף - ולא זו בלבד, אלא שכל ימיו היה שרוי בספקות ובהרהורי מינות, שמא צדק הנחש באותו שקר שהשמיע באזניו "ביום אכלכם טמנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלקים יודעי טוב ורע". ספק זה שהיה נשאר תקוע בלבו לעולמים, היה עלול לערער את אמונתו "הרהורי עבירה קשים מעבירה". כאשר התמרד כנגד ריבונו של עולם, ובעטיו של נחש נכשל ואכל מן העץ, בא על ענשו וגורש מגן העדן, אולם יחד עם זאת נעקרה מליבו אשלייה אחת, והוא נוכח לדעת כי אך על פי שאכל מעץ הדעת, נשאר בן תמותה, בשר ודם, היום כאן ומחר בקבר, מה יתרון לאדם חי גבר על חטאיו".

אורחות חיים ולכן תמשה את אלישע הנביא תחתך, שהוא קטן ממך ויכלו להשיגו וממנו ילמדו אורחות חיים כפי שכלם". יש כאן גם הצדקה שלאחר מעשה לפרישתו הכואבת של ה"חזוה" מלובלין מליז'נסק.

רבי שלמה הכהן מראדומסק בעל "תפארת שלמה", דור לאחר ה"מאור ושמש" כבר כותב דברים מפורשים: "יש צדיק אשר קדושתו בוערת בו כל כך, עד אשר מי שפגם מעט בעוונות ולא תיקן אותם כראוי, אי אפשר לו להתקרב אליו וכידוע מאדמו"ר איש אלקים מו"ה אלימלך זלה"ה שלעת זקנותו היתה קדושתו גדולה שלא היה אפשר לו לדבר עם המסתופפים בצלו ואורייתא קא מרתחא ביה".

בניו היו רבי אלעזר, שִׁירש את מקומו - אבל לא את השפעתו וחסידיו - בליז'נסק, רבי אליעזר ליפא שנתקבל לרב בחמלניק שבמרכז פולין ונתפרסם בספרו "אורח לצדיק" ורבי יעקב ממוגלניצא. בנותיו היו מיריש שתפסה מקום חשוב בעולם החסידות - אשת רבי אליהו משדה לבן ועטיל אשת רבי ישראל אלבוים.

מלבד ספרו ידועים יצירותיו: אגרת הקודש, אזהרת הקודש היא "צעטיל קטן", תפילה קודם התפילה שנדפסה בסידורים רבים ותורגמה גם לאידיש, לקוטי שושנה. לוקטו תורתיו של הרבי ר' אלימלך שלא נדפסו בנועם אלימלך וחברו לספר בשם "אור אלימלך". עיבודים מתורת רבי אלימלך מליז'נסק נעשו ע"י רבי שלמה אליעזר בריא"ז מרגליות בשם "ערכי הקדש" - יסודות תורת החסידות יוצאים ממעין קדש הקדשים רבי אלימלך מליז'נסק.

משיטתו בחסידות:

רבי אלימלך מליז'נסק הוא אבי הזרם הגליציא-פולני בחסידות. כאן באו לידי גיבוש כל היסודות המזריצאים של השגה ועבודה. לא עוד בירור רעיוני של היסודות הקבליים-חסידיים ולא עוד פולמוס, גלוי ומסווה, עם מתנגדים שונים. אלא תורה חסידית טבעית - חיה, המאירה לאדם את דרך חייו ומעשיו. תפילה בהתלהבות, אחוה, דיבוק חברים, צדקה, דביקות, ענוה.

מתולדות חייו

אביו - רבי אליעזר ליפא, היה יהודי כפרי שישב בכפר לופוחי שבמחוז טיקטין. הוא נחשב לאיש "בעל מדרגה" והיה חתנו של רבי אהרן רוקח, בן למשפחת רוקח המפורסמת שאליה השתייך, כידוע, גם רבי שלום מבלז.

בנעוריו הרבה להסתגף ולהתענות. האגדה החסידית מרבה לתאר את עינויו: התענה תש"ב סיגופים משבת לשבת, ישב בין נמלים וקוצים עוקצניים, ערך גלגולי שלג, יצא ל"גלות" קשה. אבל משהיה לחסיד, בהשפעתו של אחיו הרבי זושא, התנגד לדרך זו "כי כשל כח הסבל לסבול התעניות והסיגופים ואין אפשרות להגיע לשלימות על ידיהם". יתכן שבואו אל המגיד ממזריטש, כמו גם של אחיו רבי זושא, נבעה מהשפעת דודם - רבי פילט, שהיה נאמן ביתו של המגיד.

בבואו אל המגיד כבר היה אישיות מושלמת ואכן במהירות רבה הוא תופס במזריטש מקום מרכזי ביותר ומשנסתלק ה"מגיד" ותלמידיו נתפזרו ברחבי ריכוזי היהדות במזרח אירופה, מקבל רבי אלימלך את גאליציה לרשותו. עליו לייסד בה את התנועה הגדולה שחבירו רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב זרע בה את הזרעים הראשונים של החסידות.

כמו כל "ראשון" לא קלה היתה הדרך. הוא סבל מחלוקת ורדיפות ואולם נצחוננו היה שלם, אין עוד כגאליציה, אשר רוב-רובם של יהודיה היו לחסידים. הוא בעצמו מתלונן: "הנני נרדף מגדולי הדור תפארת ישראל... שאין מניח כבודם לישיב בשבת שלש סעודות, להיות שמבלבלים המנין שלי".

בזקנותו של הרבי ר' אלימלך, הוא סירב לקבל את החסידים, דבר שאיפשר את פרישתו של ה"חזוה" מלובלין והקמת דינסטיה חדשה בחיי רבו - מעשה שגרם לו עגמת נפש.

לא נדע מה היה בדיוק בשנותיו האחרונות. ה"מאור ושמש" אינו מגלה ומסתפק ברמזים שנתפרשו כמתייחסים אל הרבי ר' אלימלך: "מחמת גודל הזדככות שנזדכך אליהו, לא היו בני דורו יכולים להשיג מוחין דיליה ולא היה באפשר לקבל ממנו

עיקר תפקידו של הצדיק הוא אהבת ישראל. כל מעשיו של הצדיק ותפקידו בעולם, אינו אלא להשפיע טובה לסביבתו, להעניק עשירות ושמחה לבית ישראל: "הצדיק שהוא בבחינת דוכרא, אינו משגיח לטובת והנאת עצמו, אלא כל כוונתו להשפיע שפע טוב לכל ישראל, ותמיד נפשו ורצונו משתוקקים לראות בשמחת ישראל, שלא יחסר להם כל טוב"; "הצדיקים דואגים תמיד לכללות ישראל ומתפללים עליהם בכל עת, מעוררים רחמים וממתיקים כל הדינים מעל ישראל ומהפכים אותם לרחמים". גם כשהוא מוכיח את העם בדברים קשים, כוונתו שתתרבה התשובה: "שהצדיק הגדול מדבר דברים קשים, דברי יראה ומוסר, הוא מזריע לאחרים, כי הוא פועל שיתרבה. תשובה בלבבות בני אדם שמדבר עמם... כשהצדיק מדבר דברי מוסר אזי הוא מכניס יראה בלב בני אדם הישר לב המדבר אליהם", אולם תוכחה זו של "דברי תוכחה ומוסרי היא" מדרגה נמוכה "מדברי תורה ותפילה.

"הצדיקות המעשית". רבי אלימלך נחשב למייסד "הצדיקות המעשית" - מושג מודרני להעמדת הצדיק במרכז החיים של החסיד. כל צרכי האדם החמריים - חיים ובריאות ואף בנים נמשכים מן השמים אל הארץ באמצעות הצדיק. "הצדיק הוא המשפיע לישראל בני חיי ומזוני". "הצדיק ממשיך את הפנימיות שהוא שם הוי"ה לכל דבר חיצוני, אפילו במאכל ובמשתה ובכל דבר גשמי הוא ממשיך את קדושת השם לתוכו ומי שצריך פרנסה או רפואה, אומר לו הצדיק, שתהיה לו רפואה ופרנסה שהם דברים חיצוניים וממשיך לתוכו שם הוי"ה ע"י כוונתו ותפילתו והוא מסכים שכן יקום". "כשבאים בני אדם אל הצדיק בדבר הצטרותם, למשל, שיפעל להם איזה דבר אצל אדון ושלטון, אזי אומר הצדיק לאדם זה: השלטון ימלא משאלותיך ולא יהיה באופן אחר, והוא כמצוה מפי הצדיק"; "על ידי מעשיו הקדושים יכול הצדיק לבטל כל הגזירות מישראל. כאשר יגזור - הקדוש ברוך הוא מקיים דבריו... הצדיק גוזר והקב"ה מקיים". משנתו סובבת סביב ציר מרכזי אחד - הצדיק. מלה זו חוזר ביותר מאלף פעמים בצורות שונות בדרשותיו של רבי אלימלך. בכינויים שונים מתכנה הצדיק - למעלה משמונים כינויים.

החסיד חייב להאמין בצדיק שאחרת לא

יוכל להוושע על ידו: "זה הוא כלל גדול. כשרוצה צדיק לעשות טובה לאיזה איש, אז צריך מקודם להכניס במקבל הטובה אמונה שיאמין בזה שיהיה לו טוב ע"י הצדיק".

החסיד חייב גם לתמוך כספית בצדיק ע"י מתן הפדיון: "מה שטוב לצדיק בעיני העולם הזה הוא הכל כדי שיביא לעולם הבא, והדברים הצריכים לעולם הבא הם תורה ומצוות" ואותן אפשר לקיים אם יש לצדיק "כל צרכי העולם הזה בריות, למשל הכנסת אורחים, סוכה ואתרוג, ציצית ומזוזה, אשה ובנים וכדומה להם - לזה צריך שיהיו להצדיק מעות בריות". הצדיק זקוק לכך משום שעל ידי כך "נאוזזין כל תפילות ישראל באותה התפילה ונענין כל ישראל בזכות".

ענוה וגאווה. הענוה היא המידה החשובה ביותר בחיי האדם וזו ההתגלמות העליונה של הפרישות "שהענוה היא המקור והשורש של כל דבר קדושה והיא מקיימת הכל". מקור השפע של הצדיק היא בענוה האמיתית שלו. הצדיק מחשיב את עצמו לכלום ואינו מוצא בעצמו שום מעלה כל ימיו. "דרך הצדיק שתמיד הוא בעיניו חטאים כל נדנוד עבירה ואפילו דבר קל לעבירה חמורה תיחשב לו, ומכניע עצמו ומשפיל עצמו תמיד, ובפני רבים מוכיח עצמו, ועי"ז מכניס הרהורי תשובה בהשומעים, כאומרם אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי הקיר? והם חוזרים בתשובה שלימה".

יראה ואהבה. בתורתו של רבי אלימלך מליזנסק עדיין אין הבדל בין אהבה ליראה ושתי המידות שוות הן. לעתים אף נראה שיראה גדולה מאהבה: "דהנה אדם צריך לעבוד הבורא ב"ה בשני מדריגות יראה ואהבה"; "על כל פנים צריך לעשות ביראה ובאהבה גדולה כל אדם לפי מדרגתו"; "העבודה להשם יתברך ע"י אהבה ויראה... והנה ידוע דיש יראה הקודמת לאהבה דאהבה בא מתוך היראה ויש יראה עליונה הבאה מתוך אהבה" וגם: "שזה בלתי אפשרי שישבו מיד מאהבה, רק צריך להיות בהדרגה, מתחיל ביראה בא אל אהבה".

נראה שיש להבדיל בתורתו בין "יראה תתאה" שהיא הפחותה ביותר, "אהבה תתאה" ולאחריה "אהבה עילאה" ו"יראה עילאה" שהן מזהות עם הדביקות - העליונה שבהשגות למידה זו של דביקות

מאמצים רבים השקיע הרבי ר' אלימלך לחנך את תלמידיו לשלימות המידות. לפי מסורת אחת נסע אליו רבי אהרן לייב מפרמישלאן, כדי לבקש את ברכתו ותפילתו לרפואת אשתו, שהיו לה מיחושים מרובים, אך הזדמנות זו נוצלה ע"י הרבי ר' אלימלך כדי לתקן גגם של גאוה שנכשל בו ר' אהרן לייב לפני שנים רבות.

משהגיע לתחומי ליזענסק, חרד ר' אהרן לייב חרדה גדולה, וברוב ענוותנותו אמר בליבו: "הרבי ר' אלימלך יסתכל על פניי, ויבחין את רישומי פשעי ועוונותי מיום היוולדי, ואיך אשא פנים כנגדו?", ואמנם כאשר נכנס לחדרו של הרבי ר' אלימלך הסב הרבי את פניו הימנו, וסירב לתת לו שלום. "צא מכאן בעל גאוה - הטיח בפניו - על מצחך אני מוצא רישומים לשלוש העבירות החמורות ביותר".

בלב נשבר יצא רבי אהרן לייב את החדר ופנה לאכסניה שלו, אולם בהגיע עת "קבלת השבת" החל ליבו לבעור בתשוקתו לשמוע תפילת הרבי ר' אלימלך, והוא יצא לבית מדרשו, אם כי נעצר בפרוודור ולא נכנס פנימה, כדי שלא יבלבל את תפילתו של הרבי. גם בליל שבת נדחק בין ההמונים שבאו לשולחנו של הרבי ר' אלימלך, ואף כאן השתדל לעמוד סמוך לפתח, כדי שלא להתבלט כלל.

באמצע דברי התורה הפסיק לפתע הרבי את דבריו הזדקף מכסאו והכריז: "יש כאן אברך אחד שליבו שבור, והוא מתבקש לעלות לראש השולחן". משהצביע הרבי על ר' ארון לייב, שעמד סמוך לפתח וראשו כבוש בקרקע, נתפנתה הדרך לפניו. שתי שורות צפופות נוצרו בין העומדים מסביב, ור' אהרון לייב עבר ביניהן, והתישב על המקום השמור לו, בראש השולחן.

לאחר השבת הסביר לו הרבי ר' אלימלך לרבי אהרן לייב: "המידות הטובות והרעות נתונות בידי של האדם, ועליו להתנהג בהן במידה ובשעה הרצויות, ואם האדם מתנהג בשפלות יתירה שלא כדיו, הוא עלול לרדת יותר ולהגיע לשפלות של ממש".

ר' אהרן לייב הוסיף לשאול תוך כדי מתי עבר על שלושת העבירות החמורות, שהרבי הכיר את רישומן חרות על מצחו, ואז סיפר לו הרבי ר'

אפשר להגיע ע"י תפילה - "דהתפילה הוא לשון קשר שמדבק עצמו בבורא ברוך הוא בדביקות גדול, תפילה כזו אינה צריכה להיות לאחר סיגופים וגם לא להתלהבות חיצונית - "צדיק טהור ושלם בנפשו שכבר אינו זקוק לשום סוגף ואפילו שום תנועה בתפילה".

את כל הדברים שרבי אלימלך מליז'נסק הטיף להם, הוא קיים בעצמו. רבי זכריה מנדל מיארוסלב שהיה בו ביתו מתאר את פעילותו של רבי אלימלך והדברים כתובים בלשון רבים:

"מקדשים עצמם כל כך, עד שנתבטל מהם כח התאוה הגשמית ואין להם שום חמדה לתענוגי העולם הזה, לאכילה ושתיה ומשגל"; "ומעולם לא לן אצלם ממון בקופסא אפילו לילה אחד ותמיד כל ימיהם עוסקים בתורה ובמצוות ובמעשים טובים. להשיא יתומים ויתומות ואלמנות

ולהתיר אסורים ולפדות שבויים ולרפאת חולים ולנחם אבלים ולגמול חסדים עם כל אנשים ולהכניס אורחים ומצטערים תמיד בצרות ישראל... ומדבקים עצמם עד שמגיע קרוב להתפשטות הגשמיות... ובווערת בלבם אהבה גדולה, עד שנארה האור בפניהם... וכעת יאמין לי על נאמנות שיש ביניהם צדיקים שיכולים כמעט להחיות מתים בתפילתם, אשר עיני ראו ולא זר, שהביאו להם כמה פעמים חולים, אשר היו ביאוש כולם, וע"י תפילתם הזכה חזרו לבריאותם".

"... ובדידי הוה עובדא כמה פעמים שיש צדיק אחד במדינתנו שהוא יודע ומרגיש בי תמיד קודם היסורים ואמר בפירוש למחר בשעה זו יהיה לך כך ונודר צדקה בעדי וע"פ רוב פעל בתפילתו וצדקתו עד שנצלתי מהם".

(מאורות מעולם הקבלה והחסידות - ר' יצחק אלפסי)

אלימלך כי ביום שנעשה "בר מצווה" לאחר התפילה, ערך אביו מסיבה לכבוד היום, ומכרי המשפחה נאספו לבית המדרש לשמוע את דרשתו המופלאה של חתן המצוות. בדרכו של חתן המצוות מבית המדרש לביתו כשהוא לבוש חגיגי, והכיס המרוקם עם התפילין תחת בית שחיו, התברכה בו אשה אחת: "יהי רצון מלפניך, רבונו של עולם, שתזכה גם אותי בכך כמותו".

"באותה שעה - הוסיף רבי אלימלך לספר - נכנסה בך רוח של גאווה, וחז"ל אמרו "כל המתגאה כאילו עובד עבודה זרה", ומכאן רישומן של העבירות החמורות על מצחך".

ורבי אהרן לייב קיבל עליו את עצותיו של הרבי ר' אלימלך לטשטש את רישומם של הפגמים בעבר ולטהר את ליבו לאביו שבשמים.

(מתוך "הרבי ר' אלימלך מליז'נסק זי"ע")

זכרון לצדיקים

כ' אדר א' תשנ"ה: הגאון רבינו שלמה זלמן ב"ר חיים יהודה ליב אויערבאך זצוק"ל, בעל "מנחת שלמה" ור"י קול תורה

סדר לימוד

בספר "חכו ממתקים" (ע' ר"צ) סופר על דבר שנשאל הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל:

אברכים מבוגרי ישיבת קול תורה, ייסדו בבני ברק בית המדרש "חניכי ישיבת קול תורה". המייסדים שם התקינו שהכל ישק על פי רבינו. ואכן כל הסדרים שם נקבעו על פי הוראותיו, והוא הדריכם על כל קוצו של יו"ד, בדרך ישרה ונאמנה.

פעם התעוררו להתקין ולייסד "כולל שבת" בזמנים מסויימים, ובאו להתייעץ עמו על זה. שאלם מתי רוצים ללמוד. אמרו לו, מתפללים שם מוקדם [ע"פ זמן ק"ש דהמג"א] ולכאורה נראה שכדאי שישבו וילמדו שעה אחר התפילה. מיד שלל אפשרות זו, כי אחר התפילה האשה ממתנה בבית ומצפה לשמוע קידוש, ולא שייך לשבת וללמוד אז.

רבינו הציע להם, איפוא, שילמדו בשבת בבוקר לפני התפילה. הרי בקיץ מתפללים מאוחר יותר, ואילו בחורף, הלילות ארוכים הם ואפשר לשכב לישון בשעה מוקדמת יותר, ולקום שעה לפני תחילת התפילה וללמוד.

ובנוסף לזה - המשיך ואמר - אפשר ללמוד גם שעה אחת לפני קבלת שבת. שיתפללו תפילת מנחה כמו בישיבת קול תורה, שלוש שעות וחמש דקות לפני השקיעה, וחצי שעה קודם לכן יהיה סדר לימוד.

וכששאלוהו מה ללמוד בחצי שעה.

אמר להם ללימוד מוסר נדרש חצי שעה. חצי שעה זהו זמן

המתאים בדיוק ללימוד המוסר.

אכילת מצה שלא כדרך אכילה

מובא בספר "ועלהו לא יבול" - מהנהגותיו והדרכותיו של רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, חלק א' עמי קע"ח, מפי ד"ר דניאל בלוק ז"ל: "סיפתי לרב (הגרש"א זצ"ל) שיש לי קרוב משפחה שבאכילת כזית מצה בליל הסדר מחמיר לאכול כזית לפי הדעה המחמירה ביותר [בכמות הכי גדולה] ובזמן הקצר ביותר של כדי אכילת פרס הנזכר בפוסקים. הקרוב שלי נהיה אדום כולו בשעת אכילת הכזית מצה, ואנו דואגים לשלמו. שאלתי את הרב: מה דעתו על ההנהגה הזאת של הקרוב שלי? ענה הרב: לדעתי אותו קרוב משפחה אינו יוצא ידי חובת מצות אכילת מצה באכילה כזאת, מפני שזו איננה דרך אכילה. מלבד זאת הוסיף הרב, שבצעירותו הוא היסב בליל הסדר ביחד עם גדולי תורה מהדור הקודם, ונתנו לו לאכול חתיכת מצה לא גדולה, ואף אחד לא דחס מצה לתוך פיו כפי שנהג אותו קרוב משפחה שלי".

(היכלא - ב)

*

להבין דרכי גדולי ומאורי ישראל בדורות הקודמים

"וכבר שמעתי ממרן זצ"ל שתמה על בני דורנו שאינם משתוקקים כל כך לדעת כיצד נהגו גדולי הדור הקודם, והוא עצמו בצעירותו השתוקק מאד להבין דרכי גדולי ומאורי ישראל בדורות הקודמים".

(מתוך הקדמה ל"מעדני שלמה")

התפוח עוררתיך", וזהו שנאמר במראות הצובאות. ונעשה הכיור מהם.

ואם כן כיון שעל ידי המראות האלו, הן עשו מצוה, אמר הקב"ה בזה אין שיעור, אלא כל מראה שיביאו תוסיף אותו לכיור, כי כשאדם עושה איזה נחת רוח לבורא, אי אפשר לתת שיעור ולהשאיר חלק בחוץ, אלא הכל נכנס לתוך המקדש.

(ווי העמודים וחשווקיהם)

הדברים שמוציא אדם מפיו עושים פעולות למעלה...

מתוך "פיתוחי חותם" לרבינו יעקב אביחצירא זצוק"ל

להזהירם על שמירת הלשון והדבור, ולפי שדבר זה מצוי בכל העולם והורגלו בו אם בלשון הרע או בדברים בטלים או בשקר או בדברי מרמה וכיוצא כל אחד ואחד אחז לו דרך לעצמו, לפיכך כנס כל עדת בני ישראל ואמר להם הווי זהירים בשמירת הדברים כי לא דבר רק הוא. כי הדברים עושים פעולתם למעלה לטובה או להפך. וזהו שאמר "אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם", כלומר אלה הדברים שאתם מוציאים מפיהם אל יעלה בדעתכם שאין בהם ממש שהרי "צוה ה' לעשות אותם", דהיינו עושים מעשה ממש למעלה, ולכן השמרו מאד לנפשתיכם פן תפגמו בדברים.

ועל זה סמך לזה "ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש" והשמרו בקדושתו שלא תדברו בו דברי חול דבזה אתם עושים פגם גדול למעלה, ומכל שכן שלא תבאו לידי כעס בשבת דזה הוא הפגם הגדול, וזהו שאמר "לא תבערו אש", דהיינו שלא תבאו לידי כעס בשבת דכל הכועס כל מיני גיהנם שולטים בו, והסיבה המביאה לכל אלה היא שפת יתר ודברים בטלים. לפיכך הזהרו בדברים הרבה יותר, ובזה תבואו לידי קדושה.

הוא קבל, כי אלו חביבין עלי מן הכל, שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים. כשהיו בעליהם יגיעם בעבודת פרך, היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות, וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים, לומר אני נאה ממך, ומתוך כך מביאות לבעליהן לידי תאוה ונזקקות להם, ומתעברות ויולדות שם, שנאמר (שיר השירים ח, ה) "תחת

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּם שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ" וגו'.

אפשר לרמז דהדברים שמוציא אדם מפיו עושים פעולות למעלה, ולפיכך יש חומרא גדולה בלשון הרע דפוגם בעולמות עליונים למעלה. והוא הדין דברים בטלים.

ועל זה אמרה התורה "כִּי לֹא דָבָר רַק הוּא", כלומר אל תחשוב שהדבור רק הוא, כי אם רק הוא מכבד, שאין אתם רודפים אחר הקדושה והטהרה לדעת פנימיות הדברים, והחסרון מכבד הוא בא.

והנה מלמוד התורה ומן התפלה ידוע ידע האדם שהדברים שמוציא מפיו הם בונים עולמות למעלה שהרי עליהם העולם עומד. וכשם שהדברים של הקדושה בונים עולמות למעלה, כך בהפך דברים שאינם מהוגנים עושים פגם גדול למעלה. ועל זה הזהרנו הרבה על דברי חול בשבת, כדי שלא לפגום בשבת שהוא קודש.

וזהו שאמר "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל", לפי שרצה

"אלה פקודי המשכן משכן העדת" (שמות לח, כא).

הפאר... זה לא העיקר

הנה רבים הם הכלים שיש למנות במשכן, המנורה הטהורה כולה מקשה אחת זהב טהור ממנה מקור חכמה, השלחן וסידורו ברכה ועושר, המזבחות וכל השנויים בפרשה כולם עשויין זהב טהור. ועבודת המשכן עצמה כמה מפוארת היא, כהנים בעבודתם ולויים בשירים ובזמרים, ובראשם הכהן הגדול מלושב בגדי פאר לתפארת וחשן ואפוד משובצים ב"ב אבנים טובות זוהרות וכו' וכו', הוא האיש הגבוה שבאחיו הכהנים, היפה והגיבור שבהם וגם גדול הוא בעושר, יעויין תוספתא פ"א יומא ה"ו. רושם מופלא הוא לכל הבאים לראותו, [ואפילו עכו"ם נתפעלו בראותם עבודת המקדש הלא הוא כתוב על ספריהם]. ועם כל זה לא קרא הכתוב שמו של המשכן על שם כל הפאר ההוא כי אם "משכן העדות" על שם ארון העדות. כי הנה תכלית המשכן וכליו הוא להשראת השכינה בתוכו, וא"י מקום השכינה במשכן, הרי מקרא אמור (לעיל כה, כב) "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות" וגו'. הנה אין מקום השכינה בכל הפאר המופלא של המשכן ולא בכהן הגדול, כי אם מוצנע מבפנים לפרוכת בתוך ארון עצי שיטים מקום אשר הלוחות והתורה מונחים שם וזהו שם עצם שלו "משכן העדות". ותכלית השכינה שם, היא ללמד לבני ישראל תורה שבע"פ כדמסיים שם הכתוב "ודיברתי אתך וגו' את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל", וזו תורה שבע"פ כמו שכתב

הנצי"ב ב"העמק דבר" שם, ומשם נשפע שפע ברכה לכל העולם כולו.

ללמדך שאין העיקר בפאר אף שנעשה לשם מצוה לכבוד המשכן, כי אם דמקום השכינה הוא אצל היושב בצנעה ועוסק בתורת ד' והוא מקור כל שפע ברכה.

וזאת ישים אל לבו כל בן תורה, שאין השראת השכינה ומקום תורה בפאר והדר, אף שהוא פאר והדר של התורה, כי אם מהתורה עצמה בעמלה של תורה בצניעה.

(זהב משב"א - רבי משה שמואל שפירא)

*

חשבון הנפש

"אלה פקודי". נראה שעצם החשבון הוא להורות שצריך האדם לעשות חשבון על כל דבר שנתן לו השי"ת, בין על זמן החיים, מה עשה בזמן היקר שקצב לו הקב"ה, אם הקדישו לתורה ומצות או ח"ו לאבוד, בין על שפע הפרנסה, מה עשה בממונו, ואף על הצדקה, איזה עניני צדקה עשה, שלא יחשוב האדם כי במה שנתן לו השי"ת יכול לעשות מה שרוצה, דהרי אמרה תורה פרטי דינים כיצד ינהג בממונו, כגון שאסור לו להשחית אף פרוטה אחת שלא לצורך, ובארץ ישראל בזמן שהיובל נוהג איכא דינים שאף מה ששניהם רוצים א"א להם, כמוכר שדה אחוזה, מטעם "כי לי הארץ". ולכן צריך לעשות חשבון על כל דבר, וכמו כן מה עשה בכל הכוחות והכשרונות שנתברך בהם אם השתמש בהם כרצון השי"ת לתורה ולמצות.

(דרש משה - רבי משה פיינשטיין)

מלאוזהת הכרשה

מורה כולו על כבוד ישראל שויתר להם הקב"ה והשרה שכינתו בתוכם ומחל להם עון העגל, והקב"ה חס ביותר על כבודם של ישראל, על כן הקדים המשכן. וכדי שלא יטעו לומר שלכך הקדימו לומר שמלאכת המשכן דוחה שבת על כן הוסיף תיבת "אך את שבתותי תשמרו" [בפרשת כי תשא]. אבל משה חשב שלכבוד הש"י ראוי להקדים השבת המורה על כבודו ית' ואחר כך המשכן המורה על כבודם של ישראל וכו', עכ"ל.

וה'בית הלוי' (לעיל לא, יג) כתב לבאר הענין באופן אחר, וז"ל: ואפתחה במשל פי. גביר אחד היה משיא בנו והיה צריך לעשות לבנו בגדים לחול ולשבת ויו"ט וכן תכשיטין אשר הם ליתר פאר והידור ואינם בהכרח כ"כ ורק הם לבני גבירים. וגם אם האב קצת בקפידא על הבן עכ"ז יעשה לו כל הדברים כמנהג הגבירים. ויש להבחין אם עושה כך למען אהבתו לבנו כי גדלה ושמח הוא בהטבת בנו, או רק משום כי בנו הוא ומוכרח לעשות לו כל זה גם אם אין האהבה בו גדולה כ"כ. וזה יש להבחין בסדר עשיתם, אם עושה אותם מצד האהבה והוא מקבל תענוג במה שמגיע תענוג לבנו אז יהיה ההתחלה בהדברים שאינם בהכרח כ"כ, לקנות לו מורה שעות של זהב וכדומה, דבזה ניכר יותר השעשועים שמשמעושתע בתענוג המגיע לבנו, והבגדים המוכרחים דבהם אינו ניכר כ"כ השעשועים, מניחים לאחרונה בעת החתונה. ואם העשיה מצד ההכרח יען שהוא בנו הרי ההתחלה יהיה בדברים היותר הכרחים, הגם כי לבסוף יעשה לו הכל עכ"ז סידרן של דברים הם בחילוף זה מזה.

והנה במצוות, יש שהם מוכרחים לאיש הישראלי וכמו שבת שהוא הכרח גמור ובלעדי זה אינו ישראל כלל. ויש מצוות שהן לתוספת קדושה וכמו בניין בהמ"ק והקורבנות, דהרי זה כמה ישראל בגלות ואין להם כל זה רק כדי שיהיו ישראל במעלתם הגדולה ובקדושה צריכים לזה. ולזה קודם מעשה העגל כתיב תחילה מעשה המשכן ואחר כך לבסוף אמר להם שבת בפר' כי תשא, ואחר מעשה העגל התחיל בוויקהל בשבת ואח"כ אמר להם מעשה המקדש, עכ"ל.

נמצא דלדעת ה'כלי יקר' שינוי הסדר בב' הפרשיות תלוי במוסר הציווי, ולדעת ה'בית הלוי' תלוי הדבר בזמן הדיבור, קודם החטא או אחר החטא.

גם החיד"א כתב לדייק אודות זה שכאן הקדימה התורה לצוות על השבת לפני הציווי על מלאכת המשכן, בעוד שלעיל בפרשיות תצוה ותרומה, וכן בחלקה הראשון של פרשת כי תשא (לעיל לא, טז), ציותה התורה על השבת רק לאחר הציווי על מלאכת המשכן. ועוד הקשה החיד"א, לשם מה בכלל חזרה התורה על ציווי השבת, שכבר נאמר לעיל (שם).

ומתוך ז"ל: אמרו חז"ל (שבת קיח, ב) "כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש - מוחלין לו". (הובא בטורא"ח ס' רמב), ובטעם הדבר ביאר הבית יוסף, ששבת שקולה כנגד כל המצוות, משום שהיא מורה על השגחה וחיודוש העולם ותורה מן השמים. וא"כ כיון שאדם זה שומר שבת, ודאי מה שעובד עבודה זרה אינו מפני שמאמין בה - לכן יש לו תועלת מחילה ע"י תשובה.

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהִים הַדְּבָרִים" (שמות לה, א).

אחדות רק למען כבוד שמים

כתב הגאון מהרש"ק זצ"ל: בתורה כתוב לשון "ויקהל" כיון שהמשכן בא ככפרה על חטא העגל, ושם נאמר "ויקהל העם על אהרן" (לעיל לב, א) וכדי לכפר על "ויקהל העם" נאמר "ויקהל משה". ומכאן תוכחה מגולה לאלה הטוענים שאחדות בין יהודים עולה על הכל, דאע"ג דהיא מעלה גדולה להיות "כאיש אחד", מ"מ זהו בתנאי שהם "בלב אחד" לאביהם שבשמים. יש להבחין בין אחדות לאחדות, דבנוגע לפעולה שהיא לכבוד שמים. בכהאי גוונא האחדות היא מעלה, אבל בנוגע לדברי עבירה ומחלוקת, הרי האחדות היא חסרון [בקהלם אל תחד כבודי], עכ"ל.

מה שנאמרה פרשה זו בהקהל נראה בפשיטות דהרי כל זה בא לכפרה על חטא העגל, שהזהירם כעת על מלאכת שבת ומלאכת המשכן, והרי חטא העגל היה ע"י התקהלות כדכתיב "ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו וגו'", ולכן נאמרה פרשה זו בהקהל לכפר בהתקהלות זו על ההתקהלות שהיתה לדבר עבירה.

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות לה, א).
כתב רש"י, ויקהל משה למחרת יום הכיפורים.
וצריך ביאור מה בא להשמיענו בזאת.

וביאר הגאון רבי יהודה ליב מפואלנא, דהנה נאמר כאן "ששת ימים תעשה מלאכה וכיום השביעי יהיה לכם קודש" וגו', ופירש רש"י, הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת. והיה מקום להקשות מנא ליה לרש"י דמשום כך הקדים להם אזהרת שבת, ושמא אותו היום שבת היה ודריש להו משה מענינו של יום הלכות שבת, ולזה שלא תקשי כן הקדים רש"י ופירש "ויקהל משה למחרת יום הכיפורים", דעל כרחק לא היה זה בשבת שהרי קיימא לן בגמ' דראש השנה שאין קובעים החדש באופן ששבת לפני יום הכיפורים או לאחריו, וע"כ צריך לומר דלכך הקדים להם אזהרת שבת לומר שאינו דוחה בנין המשכן את השבת.

(מונא בספר "שני המאורות" - פניני קדם)

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהִים הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָם שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִי לָכֶם קֹדֶשׁ" (שמות לה, א-ב).

משכן ושבת - סדרן במקראות

בפרשת כי תשא אחר שסידר (בפרשת תרומה ותצוה) כל מלאכת המשכן הזהיר על השבת, משא"כ כאן הקדים מצות שבת למלאכת המשכן, וצריך ביאור בטעם הדבר.

ותירץ ב'כלי יקר': למה שינה משה הסדר כי הקב"ה צוה לו תחלה על המשכן ומשה הקדים השבת, וזה כי השבת אין בו כי אם כבוד הש"י להורות כי הוא ית' חידש עולמו, והמשכן

בה' יתברך, ובכך תזכה לקדושת השבת.

(פיתוחי חותם - רבי יעקב אביחצירא)

ולא אמר "תַעֲשֶׂה", כיון שעשו תשובה ונתקבלו ביום הכיפורים, הרי אמרו בזמן שעושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים (כמבואר בברכות לה, ב). (מים עמוקים - הרב הגדול כמוהר"ר יהודה בירדוגו זלה"ה אב"ד במתא מקנסא, והוא היה בזמן הרב עיר וקדיש כמוהר"ר

חיים בן עטר זלה"ה)

"ששת ימים תַעֲשֶׂה מלאכה" וגו'. הקשו המפרשים, דהול"ל "תַעֲשֶׂה מלאכה". ועוד, כי עשיית המלאכה אין צורך להזכיר, ומהראוי שיאמר "ביום השביעי לא תעשה מלאכה" (עי' אלשי"ך [לה"ה א' קושיא ו']).

ונראה לפע"ד כי הנה ידוע, שהאדם אשר הוא מאמין כי אין עניות מן האומנות ואין עשירות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו בהשגחת השית"ש (קידושין פב, א), לאדם כזה נקל לו לשבות ביום השבת, אבל מי שאינו מאמין בזה ומדמה בדעתו "כחי ועוצם ידי עושה את החיל", לאדם כזה קשה לשמור את השבת כראוי, כי יחשוב בלבו אם הייתי עושה גם היום מלאכה הייתי מרויח יותר.

וזהו שאמר "ששת ימים תַעֲשֶׂה מלאכה", כלומר לא תעלה בדעתך כי אתה בעצמך עושה את המלאכה הזאת (מלאכה היינו רכוש, כמו "אם לא שלח ידו במלאכת רעהו"), אבל דע כי כל ברכת מלאכתך היא מן השית"ש, ואין אתה שום גורם בזה, אלא כאילו מלאכתך נעשית מאליה, ולכן לא יקשה בעיניך לקדש את יום השביעי. וי"ל דרמזו להם זאת קודם נדבות המשכן, למען ידעו כי כל רכוש האדם הוא רק מברכת ה' ית"ש ולא מפעולת האדם, וירבו ויתנדבו בעין יפה, ע"ד "כי ממך הכל ומידך נתנו לך" (דברי הימים א, כט, יד). (ספר אפיריון מבעל קצש"ע)

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַעֲשֶׂה מְלָאכָה" וגו' (שמות לה, ב)

מסופר על החפץ חיים זצ"ל שפעם הגיע לעיר "צ'רניקוב" וראה שיש שם יהודי בעל בית חרושת המעסיק פועלים יהודים בשבת. נכנס אליו ה"חפץ חיים" ודיבר עמו שיפסיק את העבודה בשבת. ענה לו בעל הבית חרושת: אני מרוויח בכל יום ארבעת אלפים רובל, וכי רוצה אתה שאפסיד כתוצאה מן השביתה בשבת סכום כל כך גבוה? אמר לו ה"חפץ חיים" שאינו צורך כלל בחשבוננו, ואם ימשיך לחלל את השבת הוא עלול להפסיד את כל בית החרושת. ה"חפץ חיים" נימק דבריו בעובדה שהתורה כשורצה להזהיר את האדם על שמירת השבת מצווה עליו "ששת ימים תעשה מלאכה" ציווי שאינו נוגע לעצם הענין, אלא שהתורה נתכוונה לומר לאדם, אם רצונך שתהיה לך פרנסה במשך ששת ימי המעשה, עליך לשבות ביום השביעי, אבל אם לא תשמור על קדושת היום השביעי, אז גם בימי השבוע לא יהיה לך למה לעשות. לְשִׁמֵעַ הדברים ענה לו האיש בלעג: "מה הרבי חושב, וכי פסוק בחומש יעמיד את בית החרושת שלי ללא עבודה עשרים וארבע שעות בכל שבוע?"

זמן קצר אחרי השיחה שהיתה בין ה"חפץ חיים" לבין בעל בית החרושת, נכנסו הבולשביקים לרוסיה ובין שאר

ואפשר שזה טעם סמיכות שמירת שבת לפרשת העגל [לצווי השבת המובא בפי' כי תשא - בפסוקים הקודמים למעשה העגל] לומר שאף אם חטא אדם בעגל, ע"י שמירת השבת מתכפר לו, כפי שאמרו שאפי' עובד עבודה זרה כדור אנוש מתכפר ע"י שמירת השבת. ויתכן שמטעם הזה ציוה להם משה רבנו את השבת למחרת יום הכיפורים, כאשר ירד מן ההר, להורות להם שע"י שבת ימחל להם עוון העגל.

אלא שעדיין אפשר לדייק בדברי חז"ל ששמירת שבת מתכפרת דוקא על העובד "עבודה זרה כדור אנוש", שלא היתה כוונתם אלא לאמצעי, ולא לעבודה זרה ממש - לכן סמך שוב את ציווי השבת שבתחילת פרשת ויקהל, לומר שאפילו עוון עבודה זרה ממש נמחל על ידי שמירת שבת, עכ"ל.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶלֶּהֶם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָם" (שמות

לה, א.)

תיקן חטא העגל על ידי מעשים

"אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם". וקשה, שמלת "לעשות" לא יצדק על איזה פרטים כגון "לא תבערו אש" וכיוצא (שזו אי עשייה), לכן פירש מלת "לעשות" לתקן מה שחטאו בעגל (פותר מים) לתקן אותם הדברים אשר עיתו במעשה העגל. כי לא סגי בודוי ועזיבה רק בתיקון המעשים מקבילים למעשים הרעים שעשו על הכפירה בעיקר שאמרו "אלה אלהיך ישראל". ישמרו את השבת המורה כי יש בורא חידוש העולם מֵאֵין. ותבוא אכילת עונג שבת ותכפר על האכילה שממנה בעטו. ועל אשר עשו אלהי זהב והתפרקו כל העם את נזמיהם, יתנדבו כלם לשמו יתברך ויעשו בה משכן וכלים זה לעומת זה. (מים עמוקים - הרב הגדול כמוהר"ר יהודה בירדוגו זלה"ה

אב"ד במתא מקנסא, והוא היה בזמן הרב עיר וקדיש כמוהר"ר חיים בן עטר זלה"ה)

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּךְם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לָהּ פֶּלַח הָעֵשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמֵת" (שמות לה, ב).

יש להבין למה אמרה התורה "תַעֲשֶׂה מלאכה", והרי המלאכה אינה נעשית מאליה, והיה צריך להיות כתוב "תַעֲשֶׂה".

ואפשר לרמוז, כי הנה ידוע שאין עניות ועשירות מן האומנות, אלא הכל לפי זכותו, והכל תלוי ביד ה' יתברך, ופרנסתו של האדם היא לא לפי טרחתו ויגיעתו, שהרי עינינו הרואות מעשים בכל יום, שיש כמה חכמים גדולים בענייני משא ומתן, ואינם מצליחים בעסקיהם, ולעומתם יש שאינם חכמים והון רב להם. ומזה יֵדַע האדם שהכל בידו יתברך וישים בטחונו בו, ועל ידי כך לא יבוא לטרוח הרבה, וכן לא יבוא לידי קנאה וישמח בחלקו. ומי שדואג לפרנסתו וטורח הרבה, גם בשבת אין לו מנוחה, כי מתכנן בשבת מה לעשות כאשר תצא השבת ועל ידי כך מבטל עונג שבת, כי עיקר השבת להתענג בה ולעסוק בתורה.

וזהו שאמר הפסוק "ששת ימים תַעֲשֶׂה מלאכה", דע לך שבששת ימים אין אתה עושה מלאכה אלא היא נעשית מאליה (וכמו שאמר הכתוב "תַעֲשֶׂה"), וכשתחשוב כן אזי "וביום השביעי יהיה לך קדש" - תזכה לקדושת השבת, כיון שלא תחשוב בשבת על מה שתעשה בחול, שהרי אתה שם בטחונך

פעולותיהם שם החרימו את כל בתי החרושת שהיו בבעלותו של אותו האיש. הוא עצמו הצליח בדרך נס לברוח בעירום ובחוסר כל ולהינצל ממוות. בראותו את אשר עבר עליו נזכר בדברי ה"חפץ חיים" ומיד הריץ לו מכתב והודה ואמר: "עכשיו אני רואה שדבריו צודקים ואמיתיים. אכן יש בכוחו של פסוק בחומש לשתק את בית החרושת..."

(מובא ב"פניני תורה")

למה זכר ענין שבת כאן? נראה כיון שעשו העגל כפרו באמונתו יתברך ועל ידי השבת הם מתקנים את האמונה, תשובה מעין המשובה. במקום "ויקהל העם על אהרן" נאמר כאן "ויקהל משה את כל עדת", במקום "אלה אלהיך ישראל", "אלה הדברים אשר ציוה ה'", ועל ידי שמירת השבת יכפרו מעשי העגל.

(אהל יוסף - רבי יוסף בן הרוש)

"וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִי לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לָהּ" (שמות לה, ב)

הקשה הגאון ר' דב בער אב"ד מעזבזב, למה בכאן וגם בפרשת אמור כתיב "שבת שבתון", וגם בפרשת כי תשא כתיב גם כן "ששת ימים יעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון", אבל בעשרת הדברות בפרשת יתרו ובפרשת ואתחנן לא כתיב "שבת שבתון", רק "וביום השביעי שבת".

ותירץ על פי מה דאיתא בפרק כיצד מברכין (ברכות לה, ב), דבזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, ואם כן אותן שעושין רצונו של מקום כל ששת ימי המעשה אצלם שבת, שאינם עושין מלאכה, ואם כן ביום השבת אצלם שבת שבתון, אבל אותן שאינם בגדר עושין רצונו של מקום ועושין בעצמם בששת ימי המעשה מלאכה, אותם ביום השבת אצלם שבת גרידא.

ולפי זה ניחא דבפרשת ויקהל ובפרשת אמור ובפרשת כי תשא שנאמר בהם "תַּעֲשֶׂה" בצירי או "יַעֲשֶׂה" בצירי שהוא מורה שעושין רצונו של מקום, ולכך מלאכתן נעשית ע"י אחרים ובעצמם אינם עושים ג"כ בששת ימי המעשה מלאכה, ולכך ביום השבת כתיב "שבת שבתון". אבל בעשרת הדברות בפרשת יתרו שכתב "ששת ימים תַּעֲבֹד" וכו', וכן בפרשת ואתחנן, ואם כן כשהמה בעצמם עושים כל ששת ימי המעשה מלאכה, ע"כ ביום השבת כתיב בהו "ויום השביעי שבת".

(מובא באוצרות חיים - פניני קדם)

"לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שמות לה, ג)

בזוהר הקדוש, מאן דנטיר שבת כמאן דנטיר אורייתא כולה, מי ששומר שבת כמי ששומר את התורה כולה, ולפי זה שומר שבת לא נענש ולא נכנס לגיהנם שהרי כאילו קיים התורה כולה. וזה פירוש הפסוק "לא תבערו אש" של גיהנם "בכל מושבותיכם" שהם גופותיכם, וזה יהיה בזכות "ביום השבת", ששמירת שבת שווה לקיום כל התורה.

(ישמח משה - רבי אברהם משה דמרי)

"לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שמות לה, ג)

יובן לפי מה שכתוב בפרק כל כתיבי, אין הדליקה מצויה אלא בבית שמחללין בו שבת שנאמר ואם לא תשמעו לי לבלתי

הביא משא והצתי אש ולא תכבה, היינו בשעה שאין בני אדם מצויין לכבותה דהיינו בשבת, [ולכן אמר ש]לא תהיו סיבה להבעיר אש במושבותיכם אם תחללוהו.

(צוף דבש - רבי וידאל הצרפתי אב"ד ור"מ פאס, מרוקו, נפטר ש"פ 9'-1520 והוא כבן שמונים)

"לֹא תִבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי" (שמות לה, ג)

מכיון וקיים חשש פן ואולי ישמש השבת מקור גם לפרוד ולמחלוקת, היות וכל האנשים בטלים ממלאכתם ויש להם פנאי וגם אפשרות לעורר מדנים ולהתגרות בשכנים, באופן שזה גורם להבעיר אש המחלוקת והמריבה בין אחים ורעים, לכן בא הציווי "לא תבערו" וגו' שזה מרמז על אש הריב והמדון.

(נטפרי המים - הרב משה מלכה)

"קָחוּ מֵאֲתֵכֶם תְּרוּמָה לָהּ" (שמות לה, ה)

אם צדקת מה תקן לו

כתב האבן עזרא: "קחו היפך תנו", ע"ש.

וכוונתו לתרץ למה כתוב "קחו מאתכם" ולא "תנו מאתכם", אלא משום שנתינה עניינה הוא לקחת מאחד ולתת לשני, אבל ענין "קחו מאתכם" הינו רק הענין של לקחת, אבל אין בזה החלק השני של לתת, ולכן כאן בתרומת המשכן יצדק לומר לשון 'קחו' ולא לשון 'נתינה', כי לא נתנו את התרומה לאחר, אלא החזירוהו לאותו שלקחו ממנו, כי כל הכסף והזהב הוא מהקב"ה, והרי אליו גם הביאו את התרומה.

זאת ועוד, שבכל המצוות לאמיתו של דבר האדם אינו נותן לאחרים, וכודאי אינו נותן להקב"ה כלום, כי "אם צִדְקָתָּהּ מֵהַתָּנָן לוֹ אוֹ מֵהַמִּיֶּדֶד יִקָּח" (איוב לה, ז) וכשהאדם עושה משהו, הרי רק לעצמו הוא עושה, כיון שיש לו שכר המצוה, ולכן לא שייך בזה לשון 'נתינה' אלא לשון 'לקיחה'.

(דעת שרגא - רבי צבי שרגא גרוסברד)

"וְכָל חֲכָם לֵב בְּכֶם יָבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה'" (שמות

לה, י)

עבודת ה' בלב

לעשות את כל אשר ציוה ה', צריכים להיות לא רק חכם מוח, אלא גם חכם לב, פירוש, חכם בפנימיותו בהרגישו. לדוגמא, בלעם היה נביא כמשה, כמו שאומרים חז"ל (ספרי פרשת וזאת הברכה פיסקא שנו) "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (דברים לה, י), בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ואיזה הוא בלעם בן בעור, אם כן בלעם ודאי היה חכם, ואיפה נבואתו וחכמתו? הלא היה רשע? אלא חכמתו במוחו ולא בלבו.

ועל דרך משל: בית מרקחת מלא תרופות, לא מרפא כלל וכלל אפילו לבעליו, עד שאדם יבלע כדורי התרופות ויבואו בגופו פנימה. כן התורה שהיא תבלין ליצר הרע, כמו שאמרו (קידושין ל, ב) "בראתי יצר הרע בראתי תורה תבלין לו" אינה מרפא את הנפש עד אשר יקבע דברי תורה ברגש ובלבו פנימה.

לתשומת לב, אדם ירא שמים אינו אוכל טריפות, גם אינו אוכל סם המות, בכל זאת אינו דומה פחד אכילת סם המות - שזה בלבו של אדם, לפחד איסור טריפות - שזה רק בשכל, במוחו של אדם.

וחובתו בעולמו של בן אדם להכניס פחד האיסור גם בלב פנימה, וזה נעשה על ידי הרבה לימוד ומחשבה במוסר ויראת שמים, על דרך שנאמר (תהלים צד, יט) "בְּרֵב שְׂרָעֵפֵי בְּקֶרְפֵי תַנְחוּמֵיךָ יִשְׁעֶשְׂעוּ נַפְשִׁי" (תהלים צד, יט). ועל זה אנו מתפללים להקב"ה "ותן בלבנו להבין להשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך", פירוש, כל הענינים יהיו בלבנו - לא רק במוחנו.

(זכרון מאיר - רבי דב מאיר רובין)

ענין 'חכם לב' כבר ביארנו שיסוד החכמה וחכם אמיתי נקרא מי שמכשיר ומטהר לבו להיות פנוי רק לחכמה שתהא נובעת מעמקי נפשו, וזה מה שאמרו חז"ל (ברכות נה, א): אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר "יהב חכמה לחכימין".

(פניני דעת - רבי אליהו מאיר בלאך)

אם אמנם הם חכמי לב, הרי עשייתם חייבת להיות ללא כל התחכמות יתירה, אלא אך ורק - "את כל אשר צוה ה'" לעשות רצונו ית' בלבד.

(רבי משה מקוברין, תורת אבות)

"אַתְּ בְּגֵדֵי הַשָּׂרָד לְשָׂרְדֵי בְּקֶרְשׁ" (שמות לה, יט).

שריד ופליט

כתב רש"י: לכסות הארון והשלחן והמנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות.

אמנם בגמ' יומא (עב, א) מבואר דהיינו בגדי כהונה, דדריש התם מאי דכתיב "את בגדי השרד לשרת בקדש", אלמלא בגדי כהונה לא נשתיר משונאיהן של ישראל שריד ופליט, והיינו דמשום הכי קרויים 'שרד' מלשון 'שריד' שבזכות הקרבנות נשאר לישראל שריד ופליט.

והנה רש"י שם פירש ז"ל, שעל ידיהן מקריבין הקרבנות המכפרין על ישראל, עכ"ל. ומבואר דהקרבנות הם המצילין את ישראל והבגדים קרויים על שם ההצלה, כיון דעל ידיהן מקריבין הקרבנות. אמנם במהרש"א שם כתב לפרש דקאי אבגדי כהונה עצמן, שבגדי כהן גדול הם מצילין את ישראל להיות להם שריד ופליט וע"פ מה דאיתא בערכין (טז, א) 'למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפרשת קרבנות, לומר לך מה קרבנות מכפרין, אף בגדי כהונה מכפרין'.

"וַיֵּצְאוּ כָּל עַדְתְּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה" (שמות לה, כ).

למה יצאו כל עדת בני ישראל ביחד מלפני משה? ולמה מספרת לנו התורה שיצאו מלפני משה אחר הלימוד ששמעו ממנו? וכי בכל מקום מספרת לנו התורה איך נכנסו ומתי יצאו?

יש לומר, כי בני ישראל התעוררו כל כך מן הציווי להשתתף בנדבתם למלאכת המשכן, עד שמרוב התפעלות ותשוקה יצאו תיכף ומיד כולם מלפני משה כדי לקיים ולבצע את תשוקתם להביא את כספם שדרש מהם משה, וכאילו כולם בחדא מחתא נתכוונו באותו רגע לצאת, ולא יצאו בזה אחר זה או שאחד הקדים את חברו או שכתות כתות יצאו, אלא כולם ממש נפגשו על מפתן הבית ונדחקו לצאת ביחד.

ולכן סיפר הכתוב בפעם הזאת על סדר יציאתם, כדי לשבחם ולהללם, להדגיש גדולת נפשם שהתעוררו ביחד בהתרגשות ובהתלהבות, מיהרו לעשות המעשה בחפזון, ביקשו למנוע עצמם מהחמצת המצוה לעשיית ובנין משכן ה'.

"וַיֵּצְאוּ כָּל עַדְתְּ יִשְׂרָאֵל" - פי' שיצאו כולם כאחד בזריות להביא נדבתם ולא היה אחד מהם שנתעכב מחבירו. "מלפני משה" - פי' מלפניו, קודם שיתן להם רשות לעמוד מלפניו, והגם דאמרינן ביומא שאין רשות לתלמיד לעמוד מלפני רבו אלא עד שיתן רשות, אפשר מפני אהבת הדבר קלקלה השורה.

"וַיֵּצְאוּ מִשָּׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לְאֹמֹר, אִישׁ וְאִשָּׁה אֵל יֵעֲשׂוּ עוֹד מְלֹאכָה לְתִרְוַמַת הַקֹּדֶשׁ, וַיְכַלֵּא הָעַם מֵהִבְיֵא." עוד מלאכה לתרומת הקודש, ויכלא העם מהביא.

צריך היה "צו" בכדי לעכב את בני ישראל מלהביא עוד, כי תשוקתם לקיום המצוה היתה עזה ונמרצת, גדושה התלהבות ורגש. נשמתם התלהבה באור הנצחי ואהבת ה' הסתערה בתוך לבם עד שיצאו מכל גבולות הטבע, הם נמשכו ונמתחו לעלות למעלה ללא גבול ומעצור, היו מוכנים לנדב ולהביא בלי הפוגה, כי אין גבול לאהבת ה' וכלי הצו של משה היו עדיין עומדים בנדבתם ובתשוקתם להביא.

וכן פי' הנ"ל בפרשת פקודי על הפסוק: "ותכל כל עבודת משכן אוהל מועד" - פי' לא הם כילו שאם היה ה' מצוה עוד בעבודתו ית' יעשו בני ישראל בכל אַתְּ נפשם, אלא שכלתה המלאכה אשר צוה ה'.

תופעה זו היא מראה התגלות הנפש שבאדם שהיא חלק אלקי ממעל, ולדבר שממעל אין קיצבה ועמידה, אין סוף ואין תכלית להתדבקות האור הקטן באור הגדול, הניצוץ כשמפיחים אותו לתחיה - הריהו נעשה לשלהבת יה. הניצוצות הרוחניים האמתיים, כאשר נוגעים בהם נגיעה בעלמא, פורץ מהם מיד זרם של אור עליון המשתפך והולך ללא מעצור, וזוהי המציאות של החומר הרוחני הדק.

(אור חדש - רבי חיים זייטשיק)

השפעת החברה והסביבה

וקשה מה בא הכתוב להשמיענו בזה שיצאו מלפני משה. הרי אנו יודעים שמקודם היו לפני משה כי הוא הקהיל אותם וקרא להם לדבר לפניהם, ובהכרח, שכאשר יצאו, מלפני משה יצאו.

והנראה, הנה אמר שלמה המלך בחכמתו "אם לְלִצִּים הוּא יִלְיֵץ וְלִעֲנָוִים יִתֵּן חֵן" (משלי ג, לד). אדם שיושב בחבורת לצים, אזי הגם שהוא עצמו איננו לץ, בכל זאת ירגישו בו שהיה בחבורת לצים, וכן להפך, אם אדם יושב עם אנשי מעלה ענוים, הגם שהוא עצמו אדם פשוט, מכל מקום יהיה מורגש עליו לטובה שהיה בחבורתם.

והמשילו חז"ל ענין זה לאדם שנכנס לחנות בשמים, גם אם לא יעשה שום פעולה, בכל זאת ירגישו בו שהיה שם, וכן להפך, אדם שיכנס לחנות בורסקי (ע-יבוד עורות) זה יורגש עליו. את זה התורה מדגישה, במה שאומרת "וַיֵּצְאוּ כָּל עַדְתְּ יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה". ללמדנו שבשעה שבני ישראל יצאו מלפני משה, היה מורגש עליהם שהם יצאו עתה מלפני משה.

(דעת שרגא - רבי צבי שרגא גרוסברד)

צריך ביאור מה נאמר בזה.

ונראה דהכי קאמר, דיציאתם לא היתה על מנת לסיים וכתינוק הגומר לימודיו, אלא אדרבה היציאה היתה על מנת לקיים דבריו בשליחותו, וזהו "מלפני משה", שכולם הולכים לפניו בשליחותו ומצותו. וזהו דכתיב מיד "ויבואו כל איש", מקיש יציאה לביאה דכל יציאתם היתה על מנת לבוא לפניו.

(ויבינו במקרא - רבי מנחם קארפ)

פירש הצדיק הגר"א לפיאן זצ"ל, שאף ביציאתם ששוב לא היו לפני משה, ניכר היה שיוצאים הם מלפני משה, והשפעת משה עדיין עליהם.

וכן הוא לדורות, שה"בן תורה" האמיתי הוא זה שאף ביציאתו היינו כשאינו נמצא בישיבה, באהלה של תורה, כמו בימות בין הזמנים, גם יושב ועוסק בתורה וכל התנהגותו הוא כיאות לבן תורה, וכדוגמת בן עיר שהלך לכרך שאף שהלך לכרך מ"מ "בן עיר" הוא, כן הוא התואר "בן תורה".

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"וַיָּבֹאוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּפָנֵי מֹשֶׁה" (שמות לה, ט).

לא נתגאו כנתינת התרומה

הנה 'משה' במלואו כזה מ"ם ש"ן ה"א הם אותיות 'מאין'. לרמוז שאף על פי שנתכבדו בדבר זה שקיבל הקב"ה נדבתם להשראת שכינתו עם כל זאת לא נתגאו אלא היו חושבים עצמם 'מאין', כי לכך נרמזו אותיות 'מאין' בשמו של משה רבינו ע"ה שהיה עניו מכל האדם וחושב עצמו 'מאין'.

(בן איש חי)

"וַיָּבֹאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ לְבוֹ" (שמות לה, ט).

נראה על פי מה שנתבאר במשלי (יח, יד) "רוח איש יפלפל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה", וזהו "נשאו לבו", שהלב נושא אותו, בכל עיפות וחולשות מצבו, לבו נושא אותו ממעל מכל הקשיים, דו"ק והרחב.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

"אע"פ שלא היה להם מלמד החכמות וכן לא אימון יד מ"מ ויגבה לבו בדרכי ה'" (רמב"ן).

רואים מהו זאת נותן לבו ונשאו לבו לזכות לדברים הכי גבוהים וגם הנשים טוו על העזים "מעל העזים" לכולם נתנו חכמה אף לבהמה.

והעיר מרן המשגיח [ר' יחזקאל] זצ"ל שבנוגע לעולם הזה יש לאדם "נשאו לבו" שהאדם אומד עצמו לדברים הכי גדולים אף הרחוקים מיכלתו, ומ"מ מנסה אולי יצליח, והטעם מפני שתשוקת החיים גדולה למאד, לא כן עניני עולם הבא רחוקים ממנו ואינם חיינו, על כן נצרך להעיר בענין העולם הבא כדי שהאדם יאמיד עצמו לדברים הכי גבוהים.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

בענין "רוח איש יכלכל מחלהו" וכו' כדאי להזכיר כאן את דברי רבינו יונה ב"שערי תשובה" (שער רביעי אות יב): "... רוח איש יכלכל מחלהו ורוח נכאה מי ישאנה", פירוש: כאשר יחלה הגוף, הנפש תסבול חליו, מלשון (מלאכי ג, ט): "ומי מכלכל את יום בואו", כלומר תעזור לגוף ותסעדהו כאשר

תדבר על לבו ותנחמהו לקבל ולסבול, אבל כאשר הנפש חולה ונכאה מן היגון והדאגה, מי ינחם הנפש ומי יסבול ויסעד אותה? הנה כי הדאגה ומרירות הלב יכבדו מחלי הגוף, כי הנפש סועדת הגוף בחליו, אבל כשהנפש חולה ונכאה מיגוניה, לא יסעדה הגוף".

"וַיָּבֹאוּ כָּל אִישׁ אֲשֶׁר נִשְׂאוֹ לְבוֹ וְכָל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת תְּרוּמַת ה'" (שמות לה, ט).

נשיאות לב

כתב הרמב"ן ז"ל, על החכמים העושים במלאכה יאמר כן, כי לא מצינו על המתנדבים 'נשיאות לב' וכו'. וטעם 'אשר נשאו לבו', לקרבה אל המלאכה, כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שאימן בהן ידיו כלל, אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה לבו בדרכי ה' לבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר, ע"כ.

ועיין עוד ברמב"ן בפרשת כי תשא (לעיל לא, ט) שכתב וז"ל, כי ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים, לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל, והנה הוא פלא שימצא בהם אדם חכם גדול בכסף ובזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג, כי אף בלומדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומניות כולם, והיודעים ורגילים בהם בבא ידיהם תמיד בטיט ורפש לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה, עכ"ל. ומדברי הרמב"ן משמע שהוא גדול מן הנסים שהיו במשכן.

ולכשנתבונן הרי זה באמת נס ופלא, דהנה שנינו בערכין (י, ט), שכמה כלים מכלי המקדש נפגמו והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ולא הצליחו לתקנם ככתחילה, עיי"ש, הרי שהיתה מלאכת הכלים אומנות דקה כל כך שגדולי האומנין המומחים מחכמי העולם שאמנו ידיהם ימים רבים במלאכת אומנות לא עמדה להם חכמתם אפילו בכדי לתקן את הכלים בלבד, ומאידך גיסא להבדיל בני ישראל אשר נשאו לבם לקרבה אל המלאכה, זכו לחכמה זו אפילו בלא מלמדים, ולמדנו מזה כמה גדול כוחה של נשיאות הלב ונדיבות הרוח.

ונשיאות לב זו מה טיבה, כבר ביאר זאת הרמב"ן בעצמו, דהיינו שזהו הרגשה עמוקה שאותם החכמים הרגישו את משמעות הציווי כל כך, והיה ברור להם שלא יתכן ציווי של הקב"ה אם אינם יכולים לעשות כן, ומשום כך היו בטוחים בעצמם שיוכלו לעשות כן, וזהו היא המידה של 'ויגבה לבו בדרכי ה' [ועיין בסנהדרין (טו, ט) וכי עבד בצלאל משכן בחכמה הוי בר תליסר, דכתיב 'איש איש ממלאכתו אשר המה עשים', ומבואר שבצלאל היה באותו הזמן בן י"ג, והדברים מבוארים דרך כשנעשה בר מצוה אז היה יכול להרגיש בעומק לבו את הציווי].

ומכאן תשובה ניצחת לאלו האומרים שצריך ללמוד חכמות חיצוניות, שכדאיות הם אותן חכמות חיצוניות [כגון פילוסופיה וכדו'] שיעזרו בידינו ללימוד התורה. אכן טעות מרה היא בידם, כי הפוך בה והפוך בה דכולה בה. ואדרבה מי שנשאו לבו לקבל על עצמו עול תורה, הרי הוא זוכה ממילא לשפע של חכמה, ומגיע לדרגות שלעולם לא היה יכול להגיע אליהם בלימוד אצל חכמים ומומחים חיצוניים, וכמבואר כאן בענין מלאכת המשכן.

”כָּל מְרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף” (שמות לה, כד).

זה שמתגאה בעושרו – “כל מרים תרומת כסף”, בגלל כספו וזהבו, עצתו היא – “הביאו את תרומת ה’”, להביא ולהגביה אותה גאוה אליו ית’ שהרי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, ולו בלבד יאתה הרוממות.

(רבי שלמה ממנקאטש, תפארת בינים)

”וְהַנְּשָׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמַּלְאִים לְאֹפֹד

וְלַחֹשֶׁן” (שמות לה, כו).

כתב רש”י: “אמר ר’ נתן, מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכה המזבח בתחלה, ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה? אלא כך אמרו נשיאים: יתנדבו צבור מה שמתנדבין, ומה שמחסרין אנו משלימין אותו. כיון שהשלימו צבור את הכל, שנא’ וְהַמְּלָאכָה הִיטָה דִּים’ אמרו נשיאים: מה עלינו לעשות? הביאו את אבני השהם וגו’, לכן התנדבו בחנוכה המזבח תחלה. ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם, וְהַנְּשָׂאִים כתיב”.

הנה נענשו הנשיאים ונחסר אות משמם, בגלל שנתעצלו להתנדב בתחילה במלאכת המשכן. וקשה הרי רש”י כתב שהטעם שלא התנדבו בתחלה הוא משום שאמרו יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין, אם כן לא התעכבו מחמת עצלות?

וצריך לומר, שנגיעה זו של עצלות היא זו שגרמה להם לסבור בטעות שראוי להמתין עד שישלם הצבור את מלאכתו להביא, והם ישלימו את החסר. ואלולי נגיעתם זו היו מכירים את האמת, שאין להם להמתין אלא שעליהם להזדרז ולהביא מיד.

חידוש גדול למדנו כאן, שאפילו הנשיאים של הדור – דור דעה – הרגישו איזה קורטוב מועט של עצלות, וזה כבר הטעה את דעתם והביאם לידי חטא. ואע”פ שהיו נשיאים בדור שזכו לגילוי שכינה, ש”ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי”. ובודאי ידעו “מה חובתם בעולמם” וש”היום לעשותם ומחר לקבל שכרם”, בכל זאת נכשלו במדת העצלות. ואע”פ שודאי שמחו מאד להזדמנות זו לזכות במצוה הגדולה של בנין המשכן – שהרי אף פשוטי העם הזדרזו והביאו בשמחה רבה את נדבותיהם ומכל שכן הנשיאים, ונצרכה רק טרחה קטנה כדי לזכות במצוה זו – עם כל זה נתעצלו ולא ניצלו הזדמנות נדירה זו.

ומוצאים אנו שאפילו משה רבנו נכשל בדקות זעירה של עצלות. וכך אמרו במדרש (במדבר רבה כ, כד) “ולפי שנתעצלו לא ידע איש את קבורתו, ללמדך שצריך אדם להיות עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון קונו, מכאן אתה למד שמדקדק עם הצדיקים עד כחוט השערה”. ופירש המהרז”ו: “ולפי שנתעצלו, שנתעלם ממנו לדון את זמרי להסיר חרון אף ה’ מישראל ולכפר עליהם”, וכו’. משמע, שקורטוב העצלות שנמצאה במשה רבנו גרמה לו שלא אסיק אדעתי לדון את זמרי. וזהו חידוש גדול שאף משה רבנו אדון כל הנביאים ורבן של ישראל – בשעה שהי’ בידו לקיים מצוה נשגבה של סילוק חילול השם, לכפר על בני ישראל אשר אהבם בכל לבו ולהצילם ממות – הרגיש מעט עצלות, אשר מנעה אותו להכיר שעליו לקנא לכבוד השם ולכפר על בני ישראל.

והנה בפסוק להלן (לה, לא) כתיב “וימלא אתו רוח אלוקים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה”, ואיתא בברכות (נה, א) אמר רבי יוחנן: אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה, שנאמר (דניאל ב, כא) “יִהְיֶה חֶכְמָתָא לְחַפְיָמִין וּמְנַדְעָא לְיַדְעֵי בִינָה”. שמע רב תחליפא בר מערבא ואמרה קמיה דרבי אבהו, אמר ליה: אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה דכתיב (שמות לא, ו) “וּבְלֹב כָּל חֶכֶם לֹב נִתְּתִי חֶכְמָה”.

וענין ‘חכם לב’ זה נראה שהוא כנ”ל, שיש לו נשיאות לב לקרב אל המלאכה, והיא היא חכמת הלב, וכדכתיב במשלי (ח, ח) “חֶכֶם לֹב יִקַּח מִצּוֹת”, כי חכם לב יודע משמעותה של מצוה ואיך לקחת את המצוה. וחכמה זו צריך שיהא לאדם בעצמו, וזה לא נותנים לו, אלא דעי”ז זוכה לחכמה הנוספת. ולמדיו אנו מזה שצריך כל אדם לידע את הכוחות הגדולים הטמונים בקרבו, ועל ידי נשיאות לב “וַיִּגְבַּה לְבוֹ בְּדַרְכֵי ה’” (דברי הימים ב’ יז, ו), יכול הוא למצוא בטבעו את אותם הכוחות הגדולים, ולהוציאם מן הכח אל הפועל.

ועיין בתוס’ כתובות (סג, א ד”ה אדעתא) שכתבו וז”ל, דדרך הוא בהולך ללמוד שנעשה אדם גדול, עכ”ל. ונראה שהטעם שכהיום הזה אין אנו רואים שכל ההולך ללמוד נעשה אדם גדול, הוא מחמת חסרון זה שאין בני אדם מאמינים בכוחות העצומים הטמונים בהם.

וב”חובת הלבבות” (שער חשבון הנפש ג, כא) כתב שכשאדם עושה מה שביכולתו, הרי הוא מוצא בלבו מעלות למעלה מְטָבְעוֹ, והקב”ה מוציא כוחות אלו לפועל, וכמו הפירות שצומחים לאחר שהאדם עשה את כל העבודות שבשדה.

(משלחן רבי אליהו ברוך – רבי אליהו ברוך פינקל)

”וַיָּבִיאוּ הַנְּשִׂאִים עַל הַנְּשִׂאִים” (שמות לה, כב).

וריוות הנשים בתרומת המשכן

מובא בהגה”ה ברש”י, שהביאו חח וזנם בעודן על הנשים, כמש”כ רש”י על “טוו את העיזים”.

וצריך להבין, בשלמא מה שטוו את הצמר על העיזים, היה בזה כוונה מיוחדת כדי שלא יעומם זוהר הצמר, כמו שמבאר הספורנו (בפסוק כו), אבל מדוע הביאו הנשים את התכשיטים בעודן על גופן, ומה היתרון בזה.

אלא להודיענו חיבתן, אהבתן וריוזותן של נשות ישראל בהתנדבותן למשכן, שלא שהו אפילו כדי רגע אחד כדי להתפרק מהתכשיטים, אלא הן הלכו בזריוות בעוד התכשיטים עליהן לנדב אותם לעבודת המשכן. וזוהי שלמות במעלת הזריוות, ומראה על שמחתן הגדולה של הנשים בשעת נתינתן את תרומת המשכן.

[ועי’ ברמב”ן שכתב שהנשים היו יותר זריוות בתרומת המשכן לפני האנשים. וב”דעת זקנים לרבתינו בעלי התוס”’ כתבו, שהנשים היו שמחות וזריוות במלאכת שמים בנדבת המשכן].

(דעת שרגא – רבי צבי שרגא גרוסברד)

מעלת הנשים היתה משובחת ונעלית יותר ממעלת הנשים – “על הנשים”, שהרי רק האנשים חטאו בעגל, ולפיכך כאשר חזרו בתשובה גדלה מעלתם מזו של הנשים שלא חטאו, כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד.

(רבי יצחק מאיר בעל החידושי הרי”ם מגור הובא בשפת אמת)

היוצא מדברינו, שאפילו גדולי עולם, צדיקים וחסידים עליון, הרגישו הרגש מועט של עצלות [ועייין בפירוש רבינו יונה על אבות ב, טו]. ובודאי שאין בכוחנו להבין ולהרגיש את העצלות שהם הרגישו, שודאי היתה ההרגשה אצלם דקה מן הדקה עד מאד. ואפילו-הכי מבואר בחז"ל שהרגשה זו גרמה להטעות דעתם ולמנוע מהם מלעשות מצוות השי"ת, וזה אף במקום שהיתה להם התעוררות גדולה לעשותן. ומכאן קל וחומר בן בנו של ק"ו, עד כמה אנו עלולים להכשל בעבירות חמורות ולהאמין בסברות משוכשות, והכל בגלל הנגיעה שמקורה ב"עצלות". ומה מאד אנו צריכים להזהר בזה.

(חיודושי הלב - רבי אלתר חנוך הענאך לייבאוויטש)

"וְהַנְּשָׂאִים הֵבִיאוּ אֶת אֲבְנֵי הַשֶּׁהָם וְאֶת אֲבְנֵי הַמְּלֵאִים לְאִפּוֹד וְלַחֹשֶׁן" (שמות לה, כו).

כל קולא צריכה בדיקה

"ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאים כתיב" (רש"י).

וצ"ב למה עצלות הלא אמרו מה שמחסרין אנו משלימין.

רואים מכאן שהאדם צריך לחשוך את עצמו תמיד אפילו בדברים טובים שלו, אע"פ שדבר טוב רצו לעשות להשלים מה שחסר, מ"מ היו צריכים לחשוך את עצמם אולי מקורו מעצלות, ואע"פ שהכונה טובה, מ"מ כל קולא צריכה בדיקה ויש לפחד פן היא באה מכח העצלות, וכונתם לטובה וזכו לחשן המשפט על "לבו" של אהרון ומ"מ יש עליהם תביעה של "נתעצלו", לא פחדו מה'כח. ומבהיל משפט הצדק של התורה הקדושה.

ורואים מזה שבאדם מעורב טוב ורע, אע"פ שיש מחשבות טובות עדיין אין בטוח שהוא נקי לגמרי מרע, יתכן ששניהם כאחד מעורבים בו. ועי' לשון "חובת הלבבות" בשער יחוד המעשה (פרק ה) "בן אדם ראוי לך לדעת כי השונא גדול שיש בעולם אליך הוא יצרך, הנמסך בכחות נפשך המעורב במזג רוחך והמשתתף עמך בהנהגת חושך הגופיים והרוחניים. המושל במדות נפשך ובצפוני חובך, הוא בעל עצתיך בכל תנועתך הנראות והנסתרות אשר תהיינה ברצונך". וממילא גם כאן, בצד אחד היה כאן טוב כמש"כ רש"י, ובצד שני רע, 'נתעצלו', ויתכן שניהם כאחד. ומה היה להם באמת לעשות, יתכן שמקודם היו צריכים ליתן כמו כולם להיות מן הראשונים, ואח"כ בסוף כשיראו שעוד חסר, הרי יכולים אז להוסיף והיה כאן חטא דק של חסר זריזות בתחלה.

(מליץ יושר - רבי ראובן מלמד)

"וְהַנְּשָׂאִים הֵבִיאוּ וְכו' וְאֶת הַשֶּׁמֶן לְמָאוֹר" (שמות לה, כח).

ובתרגום יונתן: "וְתִיבִין עֲנֵנִי שְׁמֵיָ וְאֶזְלִין לְגַן עֵדֶן וְנִסְבִּין מִתְּמֵן יֵת בּוֹשְׂמָא בְּחִירָא וְיֵת מִשְׁחָא דְזִיזִתָּא לְאַנְהָרוּתָא וְיֵת אֶפְרָסְמָא דְכִיָּא לְמִשַׁח רְבוּתָא וְלִקְטוֹרֶת בּוֹסְמֵיָא". [עייין בשער הגמול להרמב"ן שגן עדן מצוי בעוה"ז וכו', ואנשי המדות עצמן יאמרו שגן עדן תחת קו ההשויה כו' ובספרי הנבואות ליונים הקדמונים וכן אסף היהודי ספרו כי אספקלינוס חכם קדמוני הלכו הלוך בארץ למצוא קצת עצי הרפואות למען תגדל חכמתם כו'". וכן כתב הרמב"ן בפירושו לתורה בראשית פ"ג פסוק כ"ב וז"ל ודע והאמן כי ג"ע בארץ ...]

מפורסם תירוץ הגאון ר' חיים מבריסק זצ"ל על קושיית הבית יוסף למה תיקנו שמונת ימים בחנוכה, הלא כיון שנמצא שמן מוכן ליום אחד, אם כן לא היה נס אלא שבעה ימים בלבד, ותירץ הגר"ח דע"כ צ"ל שלא היה הנס אלא בכמות, בתוספת שמן, משום ששמן כזה פסול למנורה ד"שמן זית" בעינן, ולא "שמן של נס", אלא הנס היה באיכות, שנעצם כח השמן ודלק שמנה ימים, אלא שבכל לילה כלה חלק שמיני ממנו, וממילא היה ביום הראשון אותו הנס ממש כבשאר הימים. ותמה על זה הגרש"י זיין, דהלא ממה שכתוב בתרגום יונתן הנ"ל שעננים הביאו מגן עדן שמן זית למנורה, מוכח שגם שמן של נס כשר למנורה.

ונראה דהנה איתא בבראשית רבה (ח, יא) בפסוק "וְתָבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרְב וְהָיָה עָלָה זֵית טָרֶף בְּפִיהָ", מהיכן הביאה אותו, רב בירי אמר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו, ועפ"י ז"ל דשאני שמן הזית שהביאו העננים מגן עדן, שהיה שמן טבעי מעץ זית שהובא בנס מעצי הזית הצומחים בגן עדן, לכן הוא כשר למנורה, משא"כ שמן זית שנתהווה ע"י מעשה ניסים לגמרי, ולא נוצר כלל מזית טבעי, ודאי פסול למנורה, וכדברי הגר"ח זצ"ל. [אך עדיין צ"ע איך נתהווה שמן מעצי הזית שבג"ע, והא קי"ל דשמן למנורה בעי כתיבה (ע' מנחות דף פו ע"ב), ואולי מלאכי השרת כותשין הזיתים בג"ע].

(הר צבי - רבי צבי פסח פרנק)

"וַיִּמְלֵא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹקִים בְּחַכְמָה בְּתַבּוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל מְלָאכָה" (שמות לה, לא) **"וְלַהוֹרֹת נָתַן בְּלָבוֹ הוּא וְאֶהְלִיאָב בֶּן אַחִיסָמָךְ לְמִטָּה דָן"** (שמות לה, לד).

פירש רבי אברהם אבן עזרא: "וימלא", הנה השם העיד כי הוא מלא חכמה ותבונה ודעת ותוספת עוד, שהוא חכם בכל מלאכה". והוסיף: ועוד [שבח נוסף לבצלאל שהוא יודע] "ולהורות", כי יש חכמים רבים שהם קשים להורות אחרים וכו'.

ביאר האבן עזרא שהיה אפשרי שלמרות שבצלאל היה מלא בחכמה בתבונה ובדעת אפילו הכי לא ידע כיצד ללמד, ועל כן נאמר בו שבח נוסף שְׁיָדַע גם כיצד ללמד. גם כתב האבן עזרא שישנם הרבה חכמים המלאים חכמה תבונה ודעת אך אינם יכולים להורות לאחרים. ביאור הדברים, כי ללמד לאחרים היא אומנות וחכמה מיוחדת, ועל כן אפשר הדבר שהרבה חכמים וגדולים אינם יודעים איך ללמד לאחרים. ואפילו לענין ללמד באומנות של פעולות גשמיות כגון "לעשות בזהב בכסף ובנחושת", אפילו לזה כתב האבן עזרא זקוק המלמד לחכמה מיוחדת. ק"ו ללמד תורת ה', להחדיר ישירות השכל וטוהר הלב, מושגים דקים ועדינים, שצריכים לחכמה מיוחדת. והמלמד זקוק להשתמש בתחבולות שונות, אופני המתודיקה וכדומה כדי שיכנסו בעומק לב תלמידיו.

ואנו מוצאים, שאפילו משה רבנו השתמש בתחבולות שונות כדי ללמד תורה לדור המדבר, דור-דעה. איתא במדרש (שמות רבה מו, א) שהסיבה שלא שבר משה את הלוחות מיד כאשר שמע מהשי"ת על חטא העגל, היתה כדי ללמד דרך-ארץ לבני ישראל, שאין לעשות מעשה על פי עד אחד. ומשמע מדבריהם ז"ל, שלפי ההלכה היה מן הראוי לשברם תיכף ומיד, כי דוקא על עד אחד בשר ודם אין לסמוך, משא"כ כאן שהשי"ת עצמו אמר למשה שבני ישראל חטאו, בודאי יש לסמוך. ואפילו אם היה משברם מיד, הרי עדיין היה משה

”וַיִּמְלֵא אֶת־רוּחַ אֱלֹקִים בְּחַכְמָהּ בְּתַבּוּנָהּ וּבְדַעַתָּהּ ... וְלַחֲשֹׁב
מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בְּזָהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת” (שמות לה, לא-לב)

מה הפירוש ”ולחשב מחשבות לעשות בזהב” וכו’?

מעשה, מהמפורסמים שבתולדות רבי חיים מוולאז'ין, באחד משד"רי וולאז'ין שבא לפניו ובפיו בקשה: ”בכל יציאה שלי למסע שד"רות מבזבוז אני מזמני שעות וימים יקרים, בהיותי תלוי בחסדיהם של העגלונים בכל אתר ואתר. פעמים נאלץ אנכי להתעכב בכפר נדח או עיירה צדדית ימים מספר, ולחזור אחר בעל עגלה שיואיל להסיעני לתחנה הבאה. זמן זה שהולך לאיבוד שווה הוא לישיבה דמים יקרים. מן הראוי אפוא כי אקנה לי סוס ועגלה להסיעני, ואהיה בעלים לעצמי”.

”מלבד זאת, טען, אין זה מכובד ששליח הישיבה בבואו לבתי נדיבים יגיע בבגדים בלויים ופשוטים. צריך אני לפיכך, לקנות מספר חליפות מכובדות כמידתי, כיאה למי שמייצג את הישיבה בבתי נדיבים וגבירים”. ראש הישיבה שמע, ונענה לו בהסכמה.

בין הנדיבים הקבועים לישיבה נמנה איש כפרי אחד, שנהג להפקיד בידי המשולח חמישים רובל כסף, סכום גדול באותם ימים, מדי שנה בשנה, עבור הישיבה. ר' חיים, שרגיל היה לעבור על פנקסיו בכל פעם ששב ממסעותיו, הביע פעם את התפעלותו מאותו איש פשוט, אשר נדבה רוחו אותו להרים תרומה קבועה וגדולה כל כך להחזקת התורה, הגם שהוא עצמו חסר הבנה בה.

במסעו הבא נסע המשולח כבר בעגלה משלו, ובחליפותיו החדשות, וגם נער אחד לשרתו לקח עמו. אין ספק, בבתי נדיבים יתקבל מעתה בפנים יותר מסבירות וחמימות. לא כך היתה קבלת הפנים אצל הכפרי ההוא. בבוא המשולח לביתו, הביט הכפרי במלבושי המשולח. זרק מבט על הסוס והעגלה שהמתינו בחוץ, והכריז נחרצות: ”לא הפעם ולתמיד, אינני נותן יותר לישיבה ולו אגורה שחוקה אחת. ולא זו בלבד אלא שאף על הראשונות מצטער אני, שהשלכתי את מיטב כספי”.

המשולח, נדהם מההכרזה הפתאומית שנפלה עליו כרעם ביום בהיר, ניסה לשדל את האיש כי יבטל את 'גזרתו' אך ללא הועיל. בלית ברירה יצא בידיים ריקניות והמשיך לדרכו.

כאשר שב ובא לפני ר' חיים, והציג את פנקסיו לביקורת, גילה רבנו כי שם הכפרי נעדר הפעם מן הפנקס, ותמה על כך. סיפר לו המשולח את אשר אירע, ואת אשר השמיע הכפרי הלז באזניו. הוא הניף את ידיו כמחוסר אונים והוסיף: ”לצערי, כל מאמצי לשכנעו עלו בתוהו”. הדבר חרה להגר"ח עד מאד, והחליט שבנסיעה הבאה של המשולח אל הכפר יצטרף גם הוא עמו.

בבואם לביתו של הכפרי, נחרד הלה לקראת רבן של ישראל, שהטריח עצמו להיטלטל ולבוא עד אליו, ונחלץ מיד לשרתו ולכבדו כיאות לגאון בדורו. כשהתפנו מעט, שאל אותו רבנו לפשר הפסקת תמיכתו בישיבה.

ענה לו האיש: ”האמת היא, שעדיין שמח אני ומתגאה בישיבתו הגדולה כבימים ימימה, שהייתי מקדיש מהוני למענה. ברם, שעה שראיתי את המשולח לבוש בגדי הדר, ונוהג בעצמו גינוני עשירות בסוס ועגלה, חרה לי הדבר מאד. כל אלה הרי עולים ממון רב, אינני רוצה שכספי המוקדש

יכול ללמד לבני ישראל הלכה זו בדרך אחרת בלי דוגמא מוחשית, וכמו ש'למד' שאר חלקי התורה בלי דוגמא מוחשית. ובכל זאת לא שברם משה מיד, וגם לא חש לכלל שזריזים מקדימים למצוות, והכל משום שרצה ללמד לבני ישראל דרך-ארץ מתוך דוגמא מוחשית, היינו שאינו שוברם מיד עד שיורד ורואה את החטא בעיניו. ואת הענין הזה והלכה זו בחר משה רבנו להורות ולהסביר מתוך דוגמא כי באופן זה יכנסו הדברים עמוק יותר לתוך לבם של בני ישראל.

וכן עשה שלמה המלך, שהשתמש באופנים ותחבולות שונות כדי ללמד את העם תורה ולחנכו במדות טובות. וכן כתב רבנו בחיי בהקדמתו לפרשתנו: ”שלמה המלך ע"ה המשיל החכמה שהיא תענוג שכלי לדבש שהוא תענוג גופני. וכן הוא תמיד נוהג ברוב דבריו בספר משלי, לדבר על ידי משלים כדי שיזהיר האדם שיוכיח שכלו לטבעו. לפי שהאדם כלול משני דברים, שכל וטבע, ואי אפשר לו שיוכיח שכלו לטבעו, כי אם על ידי משל מעין הדברים המורגשים אשר הטבע שקוע בהם”. מבואר, שאע"פ ששלמה המלך היה החכם מכל אדם, ובודאי ידע להביא ראיות והוכחות שכליות לאלפים לסיוע דבריו, אפילו הכי לא יכל להשפיע לגמרי על העם על פי ראיות שכליות בלבד. ולכן בחר בתחבולה מיוחדת, היינו באמצעות משליו, כדי ללמד דעה את העם ובאופן זה דבריו יהיו מקובלים.

ואם משה רבנו הוצרך להשתמש בהמצאות ותחבולות שונות כדי ללמד תורה לדור דעה, וגם שלמה המלך תקן תחבולות כדי ללמד על ידם לאדם שיבין את מתיקות התורה, כל שכן שגם אנו צריכים להשתמש בהן כדי ללמד תורה ויראת שמים לתלמידים. ועל כל מלמד תורה לרכוש לו חכמה ואומנות זו, כיצד ללמד ולהשפיע על התלמידים. שאם לא ילמד חכמה זו, קרוב הדבר שלא יצליח במלאכתו. ואפילו אם הוא מלא בחכמה בתנוכה ובעדנות.

(חידושי הלב - רבי אלתר חנוך הננאך לייבאוויטש)
”כָּל אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לָבָם אֹתָם לְהָבִיא לְכָל הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת בְּיַד מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לָהּ”

(שמות לה, כט.)

נדבה מתחילה ועד סוף

יש להעיר למה כפלה התורה לשון נדבה שני פעמים, בתחילת הפסוק ובסופו.

ושמעתי לפרש שפעמים רבות כשאדם מתכוין לעשות מצוה, הרי עצם כוונתו היא כונה טהורה לעבוד את הקב"ה, אבל כשנכנס לתוך עסק קיום המצוה הרי הוא שוכח את תחילת כונתו לשם שמים, ועושה כן לשם מטרות אחרות של כבוד וכדו', ונדוגמא לדבר שיש כאלו שעמלים להקים מקום תורה כישיבה וכיו"ב, ובראשית דרכם כוונתם לש"ש להגדיל תורה, ומ"מ ברבות הימים אחר שנשתקע בקיום הדבר, יתכן שיתעוררו בזה מחלוקות בשררה וכבוד וכיו"ב שאין זה עולה בקנה אחד עם הכוונה הראשונה לשם שמים, וזוהי הדגישה התורה שכוונת הלב בתרומה זו היתה מתחילה ועד סוף, ואף לבסוף כשנתנו ישראל את התרומה לא עשו כן אלא מחמת נדיבות ליבם להקמת המשכן.

(משלחן רבי אליהו ברוך - רבי אליהו ברוך פינקל)

✍

לישיבה, עבור לומדי התורה, יבוצבו על המשולח ועל צרכיו.

הרבה תורה לא למד הכפרי מימיו, אבל לשאלת הגר"ח השיב, כי חומש למד בילדותו. "אם כן - אמר רבנו - בוא ואסביר לך פסוק בחומש וירווח לך":

"בפרשת ויקהל' נאמר על בצלאל: "וימלא אותו רוח אלקים בחכמה בתבונה ובדעת ... ולחשב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת". מקרא זה תמוה הוא, אחר שמשבחו כמי שמלאו ה' ברוח אלקים, ואמרו חז"ל שידע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, הלא אין זה אלא פחיתות כבוד לשבחו אחר כך כי יודע לעשות בזהב ובכסף ובנחושת, מעשה אומן גרידא.

אלא, שכידוע היה המשכן בנוי ממספר מקומות שונים זה מזה בקדושתם. גם כלי המשכן היו בהם קדושים יותר וקדושים פחות. כל אחד מישראל בודאי השתוקק, שנדבתו למשכן היא שתממן דוקא את פניית קודש הקדשים וארון הקודש, הראשונים במעלה. כיצד אפוא יכלו למלא דרישת כולם גם יחד.

לכך בחר הקב"ה בבצלאל, אשר ידע לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, וידע גם "לחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת". כלומר, להבחין בזהב ובכסף עצמם, איזו מחשבה היתה לנותן כנדבתו, אם מחשבת קודש לשם שמים או לשם כבוד וכדומה. אם כוונתו שלימה לשם שמים בלבד, היה נוטל נדבתו לקודש הקדשים, ואם כוונתו פגומה ומעורבות בה מחשבות זרות, השתמש בנדבתו לדברים הקדושים פחות. לפי זה נמצא שמעלה גדולה היא עבורו, שיודע מחשבות לעשות בזהב ובכסף.

אף אתה אדוני הכפרי, דע לך כי המשולח רכש את העגלה והבגדים, היות ונצרך להם בעבודתו להרבות תורמים לישיבה. ברם, אם כוונתך כל כך שלימה וזכה היא, וברצונך שתרומתך תהיה קודש לתלמידי הישיבה בלבד, הרי בין כך ובין כך היא עולה ומגיעה עד קודש הקדשים, לבן הישיבה היושב ושוקד על תלמודו. ואילו הוצאות המשולח לבגדים ועגלה, אף שגם הם צורך גבוה, קדושתם אכן קלה היא, ולפיכך מובטח אתה שאינם נקנים בדמי תרומתך הזכה, אלא מכה הנדבות הפגומות בכוונות שלא לשמה".

(מתוך "אבי הישיבות")

"הבה נתבונן בענין זה של בניית מקדש לה'. בפרשת כי תשא (שמות לא, ב-ד) נאמר: "ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה לחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת". מבואר כאן בפסוק, כי יחודו של בצלאל בונה המשכן היה לא בלבד היותו חכם בעשיית מלאכת הבית, כי אם גם בדבר נוסף "לחשוב מחשבות לעשות...". ועלינו להבין, מה טמון בתואר זה של 'חושב מחשבות'.

הנה כל אומה ולשון נתייחדה ב'עבודה' ופולחן משלה, כל עם ופולחנו הוא, פולחן הנעשה כביכול ממקור הנפש והרוח אשר באדם, אבל לא כן הוא, כל אותם פולחנים למיניהם אינם נוגעים מאומה בנפשם של עובדיהם, עבודת ה'פולחן', ולו המעשה הטוב ביותר לשיטתם אינה משפיעה כפי הוא זה

על נפש עושיה ואינה מעלה במאומה את האדם מן הרע אל הטוב, ואף גם מעשים טובים אשר יעשו, אף המה לא ישפיעו על נפשם ומהותם, כאשר הכל אינו נעשה אלא בפעולות חיצוניות שדופות תוכן מעמיק במהות המעשים. הכל נעשה מן השפה ולחוץ, בלא כל קשר בין המעשה לנפש העושה. ולפיכך פשוט וברור שאין גם למעשה השפעה כלשהי על נפש העושה. גם מעשה חסד כי יגמלו איש את רעהו, לא יטביע בנפשם מדת טוב וחסד, ולא יכללו בכלל בעלי גמילות חסד, כי הלא אין קשר בין המעשה החיצוני ובין נפש העושה. לפיכך לא תמצא בהם בעלי ענוה או בעלי מעלה, כי כל מעשיהם אינם פועלים במאומה על תואר נפשם ומהות עצמם. אך זאת תמצא בהם, כי גם החכמים והמלומדים שביניהם, אף הפרופסורים והפילוסופים הגדולים שבהם עם רוב חכמתם ותבונתם, הרי בחייהם הפרטיים היו מושחתים ומקולקלים בלי גבול ושיעור.

ואם יש את נפשך להווכח כי אכן כך המה פני הדברים, צא ולמד ממה שארע לנו, ממה שעבר על נפשנו, ועל בשרנו חזינו בחורבן יהדות אירופה. מדינה נאורה ותרבותית באירופה. מדינה אשר היתה מלומדת ומשכלת יותר מכל העמים, מדינה אשר גאוותה בשורות שורות של פרופסורים ומלומדים, של חכמים ופילוסופים, ודוקא היא, גרמניה זו, ירדה לשפל המדרגה, לשפלות שכזו שאי אפשר לתארה, אשר כל בר אנוש אינו מסוגל להבין כל רגש ודעת אנושית ברציחה המונית של מליוני בני אדם ובקריעת פתיל חייהם של מליוני ילדים. האיך וכיצד ירדו מטה מטה? כיון שכל חכמתם לא היתה אלא חכמה חיצונית בעלמא, חכמים המה להרע, כל אותה 'מלומדות' תרבותית לא השפיעה על מהותם בכי הוא זה, ואל נפשם ואל קרבם לא באה. כי אכן זוהי צורתה האמיתית של חכמת האומות אשר איננה קשורה לחכם עצמו במאום וכל כולה מן השפה ולחוץ כפולחן שדוף ומעושה.

אחת היא החכמה המשפיעה על נפש האדם. יתירה היא החכמה הנוגעת אל מהותו: תורה! וכדרשת חז"ל במסכת שבת (לא, ב) על הכתוב (איוב כח, כח) "הן יראת ה' היא חכמה", הן, אחת, שכן בלשון יוני קורין לאחת הן. תורת ה', מצות ה', משפיעה על נפש האדם וקובעת את מהותו, ואם כי גם כאשר נעשית המצוה שלא לשמה, הרי ניכר רישומה על נפש העושה, מכל מקום תכלית המצוה היא שתהא נעשית בתוכנה ובמחשבתה הטהורה 'לחשוב מחשבות', או אז בכוחה לירד אל שיית הנפש ואל נבכי הלב, לפשט עקמומיות שבו, לטהרו ולשגבו.

עומד אתה ובונה מקדש לאלקיך, יודע הנך מהו תוכנו של בית המקדש? מהו תוכנה ומהותה של מצוה זו? לבנות בית לה', להקריב לפניו קרבנות, לרצותו ולכפר על כל עוונותינו. אם כן, אם זהו תוכנה של המצוה, האיך סבור אתה שהבית הזה יכפר עוונך וישא חטאתך, אם אתה במהותך עומד במריך, מושחת ונאלח, ובעל כבוד וגאוה, ורצח וחמס, היתכן? לא ולא! אם כן איפא, זאת עשה: "ולחשוב מחשבות לעשות" - התבונן במה שאתה עושה, הבט נא אל תוכן פועל ידיך, חשוב נא על מהותה של מצוה זו: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כה, ח) - "בתוכו לא נאמר אלא בתוכם, בתוכו של כל אחד ואחד". זוהי התכלית הנרצית בבניית

משכן לה' - "ושכנתי בתוכו של כל אחד ואחד". בתוככי לך, במעמקי נפשך, שם שם תשכון השכינה, התכלית איננה הקרבת הקרבנות, וכמאמר הכתוב "שוחט השור מכה איש" וגו' - לא באלה חפץ ה' כי אם בהקריב אדם את נפשו הוא, את רצונותיו ומאווייו לשם ה', זוהי התביעה אשר התורה תובעת ושואלת מאת האדם, וזוהי התכלית המיוחלת מכל מצוות ה', לזכך את נפש האדם ולצרפו בכור ההיתוך למען תצא כנוגה נפשו, זכה וברה, תמה ונקיה. הוא שאמר רבי חנניא בן עקשיא: "רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", זהו רצון הבורא, לזכך את ישראל, לצרפם ולטהרם, ואיך וכיצד? רק על ידי ריבוי תורה ומצוות, אך ורק בכח לימוד התורה ועשיית המצוות יעלה ביד האדם לטהר את נפשו מכל סיג, לצרפה ולזככה".

(מדברי מרן הגרא"מ שך מובא במר"ם)

בצלאל העמיק במחשבתו לבחון מחשבתם של הנותנים עד כמה היא שלימה, ובהתאם לכך שיבץ נדבתם בבנין המשכן ובמערכת כליו, ולחשב מחשבת.

(חידושי הרי"ם על התורה - רבי יצחק מאיר מגור)

"חֲקֹמָה וְתַבּוּנָה בְּהִמָּה" (שמות לו, א.)

לא כתוב 'בהם' כי אם 'בהמה', לרמוז שלא יתגאה אדם בחכמתו ואפילו שהוא חכם גדול לא נאה לו להתגאות כי הוא נמשל כבהמה, כי יש בו דברים שהוא דומה לבהמה כגון אכילה, שתיה, שינה, משגל ומיתה, וכתוב (תהלים לו, ז) "אדם ובהמה תושיע ה'".

"שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קָדֶשׁ" וגו'

(שמות לו, ב.)

ענין מה שנכתב "תעשה", ענין מאליו, יש לציין ההבדל בין אומות העולם לישראל, שכל בני האומות יוצרים ופועלים לתועלת ישוב העולם ביגיעתם ועבודתם, ולכן גוי ששבת חייב מיתה, כי בקיום העולם נאמר (בראשית ח, כב) "עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וגו' לא ישבותו", כי הכל צריכים לפעול להביא תועלת ולקיים העולם, אבל בני ישראל במנוחה ובמרגוע גופני פועלים ויוצרים קדושה, ועבודתם החומרית היא רק מפני ההכרח, ולזה אמר תעשה מלאכה, ממילא, המלאכה צריכה ליעשות, וביום השביעי יהיה לכם קודש, כי זהו מה שמתאים לכם.

"וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר מִרְבִּים הָעַם לְהֵבִיא מִדֵּי הַעֲבֹדָה לְמִלְאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ" (שמות לו, ח.)

"מרבית העם להביא" - פשוטי העם סבורים תמיד כי הם מרבית לעשות בעבודת השי"ת למעלה מחובתם, "מרבית" הם להביא.

(רבי מרדכי מנדבורנה, מאמר מרדכי)

"וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֻמְסָם לְבַעֲשֵׂי הַמְּלֶאכֶה אֶת הַמְּשָׁכָן" (שמות לו, ח.)

חכמי לב

איתא במדרש רבה (מט, א) על פסוק זה: הודא הוא דכתיב "מִיָּם רַפִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבֹּת אֶת הָאֶהָבָה" (שיר השירים ח, ט), אלו העובדי כוכבים, שנאמר, "פְּהֶמֹת יָמִים יִהְיֶינָה" (ישעיהו יז, יב), ואם היו מתכנסין כל העובדי כוכבים לבטל את האהבה שבין הקב"ה לישראל, לא היו יכולים וכו', "וַיִּנְהָרוּת לֹא יִשְׁטֹפוּהָ" (שיר השירים ח, ט), אלו הכשדים וכו', אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו, אבל בני עשו לי מקדש של יריעות (-עיונים), וירדתי ושכנתי בתוכם", עכ"ל.

ונראה לבאר דברי המדרש, שמבחינה מסוימת נראה שלאומות העולם יש יותר עוצמה מאשר כלל ישראל, גם מהטעם שיש ביניהם חכמים רבים ובעלי כשרונות, יותר מהכמות שיש לכלל ישראל, וגם מהטעם שיש להם יותר אפשרויות לעשות מעשי חסד, הגדולים בכמות יותר מאשר שיש לכלל ישראל. אבל הקב"ה אומר, שאין הוא חפץ בכל זה, אלא מעדיף הוא את חכמת הלב שיש לישראל, ולכן למרות שהמשכן שבנו ישראל היה עשוי רק מיריעות עיזים, בכל זאת אמר הקב"ה, "בני עשו לי מקדש של יריעות, וירדתי ושכנתי בתוכם", כיון שעבודת ישראל בכניית המשכן נעשית מתוך רצון ותשוקה לעבודת ה', ובזה חפץ ה', כיון שמעדיף ה' את עבודת הלב מעל לכל דבר. ולכן למרות שלגוים יש את העוצמה - "מים רבים", בכל זאת, לא יוכלו לכבות את האהבה שבין הקב"ה לישראל.

וכיסוד הזה מצינו גם במדרש רבה (בראשית ב, ה): "רבי אבהו אמר, מתחלת ברייתו של עולם, צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ומעשיהן של רשעים וכו', "והארץ היתה תהו ובהו", אלו מעשיהן של רשעים, "ויאמר אלקים יהי אור", אלו מעשיהן של צדיקים, אבל איני יודע באיזה מהם חפץ, אם במעשה אלו, אם במעשה אלו, כיון דכתיב: "וירא אלקים את האור כי טוב", הוי במעשיהן של צדיקים חפץ, ואינו חפץ במעשיהן של רשעים", עכ"ל.

וצריך עיון בדברי מדרש הללו, דכיצד יתכן שתהא הוה אמינא, שהקב"ה חפץ במעשיהם של הרשעים יותר ממעשיהם של הצדיקים.

וביאר הסבא מקעלם, שלפעמים הרשעים עושים פעולות גדולות, כמו הצלת נפשות בגבורה גדולה, או מעשי חסד עצומים, והיה ניתן לומר, שאולי הקב"ה חפץ בהם יותר, ולכן אמרו חז"ל במדרש, שלמרות זאת, הקב"ה חפץ במעשיהם של הצדיקים, והגם שאין במעשי הצדיקים גדלות כמותית כמעשי הגוים, אבל במעשיהם מביאים הם אור לעולם, כמו שדרשו מהפסוק: "וירא אלקים את האור כי טוב" - אלו מעשיהן של הצדיקים".

ועל דרך זה אפשר לבאר גם בענין בניית המשכן, שלמרות שהגוים עושים פעולות גדולות, אך הקב"ה אמר שכל זה לא יוכל לכבות את האהבה שאוהב הוא את ישראל, כיון שכלל ישראל עושים מצוות עם רצון לזכות לקרבת ה', ולמרות שמעשיהם אינם בכמות גדולה כמו מעשי הגוים הגדולים, בכל זאת חפץ ה' בהם, ועל כן אמר ה': "בני עשו לי מקדש של יריעות, וירדתי ושכנתי בתוכם".

ועל פי זה ניתן יהיה להבין דברי חז"ל, שלכאורה קשה מאוד להבינם.

דאיתא בגמ' סנהדרין (דף צב, ב): "תנו רבנן, בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, אמר

לו הקב"ה ליחזקאל, לך וְהִתְיַהַרְמְתָּ מֵתִים בְּבִקְעַת דּוֹרָא, כִּיּוֹן שְׁהִתְיַהַרְמְתָּ אוֹתוֹן, בְּאוֹ עֲצָמוֹת וּטְפָחוּ לוֹ לְאוֹתוֹ רִשְׁעִי (נְבוּכַדְנֶצַּר) עַל פְּנֵיו, (ופירש רש"י, בפירושו השני, שמאותן עצמות של מתים מבקעת דורא עשו כלים לנבוכדנצר, ובשעה שהחיה יחזקאל את העצמות, הם באו וטפחו על פיו של נבוכדנצר, כשרצה לשתות מהם), אמר מה טיבן של אלו, אמרו לו חבריהן של אלו (-יחזקאל, חבירם של חנניה מישאל ועזריה), מחיה מתים בבקעת דורא, פתח ואמר: "אֲתוּהִי כְּמָה רִבְרָבִין" (-אותות ה' כמה גדולים), "וְתִמְהוּהִי כְּמָה תִּקְיִפִין" (-ומופתי ה' כמה חזקים), "וּמְלִכּוּתָהּ מְלִכּוּת עֲלָם, וְשִׁלְטָנָהּ עִם דָּר וְדָר" וגו', (דניאל ג', ל"ג, לפי המצודת דוד), אמר רבי יצחק יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע, (פירש רש"י, לשון קללה, בלישנא מעליא), שאלמלא בא מלאך וסטרו על פיו, ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהילים. עכ"ל.

ופירש רש"י, שהטעם שהיה נבוכדנצר עלול לגנות שירות ותשבחות שאמר דוד המלך, משום שהיה מסדר שבחות נאות יותר מְדוּד. ובפירוש המהרש"א פירש, שהיה בדעתו של נבוכדנצר לפרש ולספר בדרך פירוט, את ממשלתו של הקב"ה שבכל דור ודור, ואילו אמרן, הקב"ה היה נוטה אחריהן, יותר מאחרי השירות שאמר דוד.

ולכאורה תמוה מאוד, וכבר הקשה כן הרש"ש (ס), כיצד אפשר לומר שתשבחותיו של אותו רשע, יהיו עדיפים על שירותיו של דוד המלך שנאמרו ברוח הקודש, ומכילות תוכן רב, מלבד פשטותם.

ולכן מפרש הרש"ש, שהכוונה בדברי הגמ': "ביקש לגנות כל שירות שאמר דוד", הוא שהמון העם היו חושבים כן, ששירותיו של נבוכדנצר עדיפים על של דוד המלך, ולא שבאמת היה כך בעיני הקב"ה ושאר ישראל.

ולפי האמור נראה לבאר, ששירותיו של דוד המלך עדיפים, לא רק מצד שנאמרו ברוח הקודש, אלא אף מחמת שנאמרו מתוך טהרת הלב, ולכן למרות שהגוים אומרים לפני ה' שירות תשבחות, עד כדי כך, שהמון העם נוטה לפרש שעדיפים הם על שירותיו של דוד המלך, בכל זאת הם לא יוכלו לכבות את האהבה שאהב הקב"ה את ישראל, שהקב"ה חפץ בשירות שנאמרו בקדושה ובחכמת הלב, והגם שנראה כלפי חוץ שבשירותיו של נבוכדנצר יש יותר כח ועוצמה, מאשר שירותיו של דוד, בכל זאת לא בהם חפץ ה', שאין ריבוי השירות והתשבחות מגלים על קירבה גדולה לה', שהרי יתכן שגם אחרי ריבוי התשבחות, ישאר האדם על מקומו, כמו שאצל נבוכדנצר התגלה כח כשרון גדול לומר תשבחות לפני ה', אך בכל זאת נשאר באותה דרגה כמו שהיה לפני כן.

ועל פי זה נראה להוסיף את דברי בעל העקידת יצחק, שהמלאך שבא וסטרו על פיו של אותו רשע, היה בעצם אותם המידות הרעות של נבוכדנצר, והיינו שאותם מחיצות של ריחוק, שהיו בין דרגתו של נבוכדנצר, לבין הקדושה, הם עצמם טפחו על פיו בשעה שרצה לשבח את הקב"ה, ולכן למרות ששר שירות ותשבחות גדולות לפני ה', בכל אופן, לא יכול היה לכבות את האהבה שאהב הקב"ה בשירותיו של דוד, שבכל שירה ששר דוד התרומם במעלות הקדושה, וכמו שאמרו חז"ל (פסחים ק"ז, א), על כך, שפעמים נאמר בתהילים "לדוד מזמור", ופעמים "מזמור לדוד", וביארה הגמ': "לדוד מזמור" - מלמד ששרתה עליו שכינה, ואחר כך אמר שירה,

"מזמור לדוד" - מלמד שאמר שירה, ואחר כך שרתה עליו שכינה - דהיינו שהשירות של דוד נאמרו ברוח הקודש מתוך מצב של קירבה לפני ה', ובכך חפץ ה', יותר מאשר ריבוי השירות והתשבחות.

והנה כתוב בפרשת נח (י, ט) על נמרוד "הוא היה גבור ציד לפני ה'", ופירש האבן עזרא, שנמרוד היה בונה מזבחות לפני ה', ומעלה עליהן חיות לקרבן עולה לה'. וכתב עליו הרמב"ן: "אין דבריו נראין, והנה הוא מצדיק הרשע, כי רבותינו ידעו רשעו בקבלה", עכ"ל.

ונראה לְיִשָּׁב את פירוש האבן עזרא, לפי האמור לעיל, שאפילו אם נפרש שנמרוד בנה מזבחות והקריב קרבנות לפני ה', אך אין הפעולות המרובות שעשה מסמלות קירבת ה', דגם אחרי ריבוי המעשי צידקות שעשה, נשאר נמרוד על מקומו ודרגתו.

וזוהי הנפקא מינא שבין ישראל לבין הגוים, שאצל ישראל כל מעשה, למרות שהוא בכמות מועטת, נעשה הוא בחכמת הלב, עם כוונה לעשות רצון ה', וללכת בדרכיו, ולכן אין ריבוי הכשרונות וריבוי הכוחות שאצל הגוים, מכבה את האהבה שאהב הקב"ה את ישראל, ואין חפץ ה' במעשי הגוים, אלא במעשי התוכן שעושים ישראל, עם שאיפה פנימית להתקרב אל ה'.

ובפרט רואים זאת אצל גדולי ישראל, שכל מעשה שלהם נעשה בדרגה גבוהה יותר, מחמת התוכן הטמון במעשיהם. וכך היה מרגלא בפומיה דמורי ורבי הגר"ח שמואלביץ זצ"ל לומר, שטעות היא בפייהם של אותם המספידים, המשבחים את מעשיהם של גדולי ישראל, כיון שאין המעשה מרומם את האדם, אלא האדם מרומם את המעשה. כלומר שגדול בישראל העושה מעשה, נבחן מעשהו עד כמה הכין לבבו לפני עֲשִׂית המעשה, ואז המעשה שנעשה אחר טוהר הלב הוא בדרגה אחרת, ולכן אין המעשה כשלעצמו מבטא את גודל הת"ח, אלא תוכנו של המעשה.

ולפי זה מאוד מובנים דברי הספורנו, שכתב בריש פרשת פקודי (לח, כא), שהטעם ששרתה השכינה במשכן, ואף לא נפל ביד אויבים, משום שהתעסקו בְּבִנְיָתוֹ והקמתו גדולי ישראל: משה רבנו, איתמר בן אהרן הכהן, בצלאל בן אורי ועוד. אבל המקדש שבימי שלמה, נבנה ע"י עושי המלאכה מצור, ולכן למרות ששרתה בו שכינה, אך נפסד במשך הזמן, ולבסוף נפל בידי אויבים, ובבית שני אף יותר מכך, שלא שרתה בו שכינה, וגם הוא נפל בידי אויבים.

ולהאמור לעיל אפשר לבאר זאת, שמעשים שנעשים מתוך חכמת הלב, ומתוך גדלות האדם, גורמים למשכן להתקיים, גם כלפי הקיום הרוחני, וגם כלפי קיום המשכן עצמו, שלא יפול בידיהם של שונאי ישראל, והכל בזכות מעשה הקמת המשכן שנעשה בטהרת הלב, שכל ענין נקבע לפי חכמת הלב, וקדושת וטהרת הלב במעשה. (אמרי חיים - רבי חיים קמ"ז)

"אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת" (שמות לח, כא).

איתא ברבינו בחיי, "המשכן" עם ה' אותיות של המשכן, בגימטריא ת"כ, כמנין השנים שעמד בית שני. "משכן" בגימטריא ת"י, כמנין השנים שעמד בית ראשון. "העדת" חסר

ו בגמטריא תע"ט כמספר השנים שעמד המשכן בשילה עד בנין הבית. והוא דבר נפלא.

אלא שצריך להבין מאי טעמא חסר ה' ממספר בית שני עד שצריך לצרף ה' אותיות למספר ת"כ. וכתב בספר "תורת משה" מה"חתם סופר", דמרמז בזה לחמשה דברים שחסרו

"אלה פקודי המשכן המשכן הערת" (שמות לח, כא).

הנה רבים הם הכלים שיש למנות במשכן, המנורה הטהורה כולה מקשה אחת זהב טהור ממנה מקור חכמה, השלחן וסידורו ברכה ועושר, המזבחות וכל השנויים בפרשה כולם עשויין זהב טהור. ועבודת המשכן עצמה כמה מפוארת היא, כהנים בעבודתם ולויים בשירים ובזמרים, ובראשם הכהן הגדול מלובש בגדי פאר לתפארת וחשן ואפוד משובצים ב"ב אבנים טובות זוהרות וכו' וכו', הוא האיש הגבוה שבאחיו הכהנים, היפה והגיבור שבהם וגם גדול הוא בעושר, יעויין תוספתא פ"א יומא ה"ו. רושם מופלא הוא לכל הבאים לראותו, [ואפילו עכו"ם נתפעלו בראותם עבודת המקדש הלא הוא כתוב על ספריהם]. ועם כל זה לא קרא הכתוב שמו של המשכן על שם כל הפאר ההוא כי אם "משכן העדות" על שם ארון העדות. כי הנה תכלית המשכן וכליו הוא להשראת השכינה בתוכו, ואי מקום השכינה במשכן, הרי מקרא אמור (לעיל כה, כב) "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות" וגו'. הנה אין מקום השכינה בכל הפאר המופלא של המשכן ולא בכהן הגדול, כי אם מוצנע מבפנים לפרוכת בתוך ארון עצי שיטים מקום אשר הלוחות והתורה מונחים שם וזהו שם עצם שלו "משכן העדות". ותכלית השכינה שם, היא ללמד לבני ישראל תורה שבע"פ כדמסיים שם הכתוב "ודיברתי אתך וגו' את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל", וזו תורה שבע"פ כמו שכתב הנצי"ב ב"העמק דבר" שם, ומשם נשפע שפע ברכה לכל העולם כולו. ללמדך שאין העיקר בפאר אף שנעשה לשם מצוה לכבוד המשכן, כי אם דמקום השכינה הוא אצל היושב בצנעה ועוסק בתורת ד' והוא מקור כל שפע ברכה.

וזאת ישים אל לבו כל בן תורה, שאין השראת השכינה ומקום תורה בפאר והדר, אף שהוא פאר והדר של התורה, כי אם מהתורה עצמה בעמלה של תורה בצינעה.

והנה בזמן האחרון רואים אצל כמה מבני תורה, שתיכף עם הקמת ביתם טורחים כמה טירחות להעמיד על מכונו ארון לספרי תורתם מעוטר ומפואר מעשה חרש וחושב, ובתוכו ספרים מחופים בעור יקר תפארת, מפותחים פיתוחי חותם באותיות זהב והכל כביכול לכבודה של תורה. [ויש שאינם פותחים ספריהם כי אם אחת לשבע שנים, או לנער האבק שעליהם]. וכי סבורים המה שבזה יגדלו בתורה. והרי גם במשכן לא היתה השכינה במקום פאר אלא בתורה שבהצנע, כמוש"כ. ליבי ליבי על בני הדור האחרון שנולדו לעולם מלא תענוגות ושאיפה למותרות. זכרתי ימים מקדם, בימי נעורי, שבכל יהודי באשר הוא, שאיפתו היתה לתורה. וגם מי שהוכרח לעמול לפרנסתו, תקותו ותשוקתו היתה, מתי אסיים מלאכתי ואשוב לתורת שביהמ"ד. וממילא, דהנולד לדור

בכית שני, כמבואר במס' יומא דף נ"ב ע"ב ומרומז בתיבת "ואכבדה" (חגי א, ח - נ' צלו ה' והבאתם עץ וכגון הכית וְאָרְצָהּ בּוּ וְאָבְדָהּ) (ואכבדה) אָמַר ה' (]] שהכתיב הוא "ואכבד" חסר ה', והקרי "ואכבדה".

(פניני קדם)

אשר כזה שכל האויר מלא שאיפה לתורה, אין לו בעולמו אלא תורה.

ובימי רבנו חיים מוולאזין זללה"ה, היה ר' משה ראש משפחת סאלאווייציק עשיר מופלג כפי משלוח ידו שהי' קבלן ממשלתי, והיה פזרן בממונו לצדקה במדה מופלגת וכל נצרך יצא ממנו בשפע ברכה. ופתאום נהפך עליו הגלגל ויצא נקי מנכסיו. ורבנו חיים הושיב בית דין לדעת מה זה ועל מה זה, ורצו לומר שנענש על שפיזר יותר מחומש, ורבנו חיים דחה זאת באמרו שבשביל זה לא היה נענש כל כך. עכ"פ ר' משה עצמו התחיל להתמסר ללימוד התורה וברוב כשרונותיו נעשה גדול ומופלג בתורה וכל צאצאיו גדלו לתורה. ואז אמר רבנו חיים זללה"ה שר' משה זכה ברוב צדקתו שיצאו ממנו גדולי תורה, ומאחר שדבר זה לא שייך בעשירות מופלגת לכך לקחו ממנו ממונו ואז זכה לשלשלת של גדולי תורה, שאין תורה במקום פאר. ורבנו הקדוש יחיד היה בזה שעם עשירותו המופלגת זכה גם לתורה, וזה כמו שהעיד על עצמו שלא נהנה מעושרו כמלא אצבע, ומה שהנהיג בעשירות היה רק לצורך נשיאותו. ומפורסם מה שאמר רשב"י לתלמידיו שיכולים ליטול כל דינרי זהב, אבל חלקם בעוה"ב הם נוטלים.

האומנם עוד זאת למדנו מכאן, וממה שכתב בעל הטורים בפרשת תרומה (כה, יח) על הכרובים, דכתיב בהו "ופניהם איש אל אחיו" כמו שני חברים שנושאין ונותנין בדברי תורה. הרי לנו שהשראת השכינה היא ע"י לימוד תורה שבחברותא "ופניהם איש אל אחיו" ומשם יוצאת השכינה, כדכתיב "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים". תורה שמבין שנים הנושאים ונותנים בה זהו המביא להשפעת השכינה, ורק במקום הכרובים ולא בצד הכרובים אע"פ שהוא על הארון.

וללימוד גדול הוא לנו להדר אחר הלימוד בחברותא דוקא להיות "ופניהם איש אל אחיו". ואם כי תנן באבות (פ"ג מ"ב) שגם אחד שעוסק בתורה הקב"ה קובע לו שכר, אבל השראת השכינה היא בשנים דוקא. וכמש"כ ברוח חיים שם דבעי דברי תורה שביניהם דוקא, יעו"ש דברים נפלאים. וכל שנים שלומדים יחד הרי זה מקום שכינה ומשם ישועות ישראל.

(זהב משבא - רבי משה שמואל שפירא)

"אלה פקודי המשכן המשכן הערת אשר פקד על פי משה עבדת הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן" (שמות לח, כא)

מין של הכל

כתב בפירוש "אור החיים", וז"ל: "אומרו 'אלה' לפסול כל מנינים שבעולם, כי בכל מה שימנה אדם מקניינים המדומים אין מניינו מנין. ושמו מורה עליו - מה אתה מונה? אבל מנין

זה עומד לעולם והטעם: להיותו מנין המשכן המופלא אשר שכן שם אלוקי עולם ה', עכ"ל.

החפץ חיים זצוק"ל היה אומר: "אנשים רגילים לומר - כי כל הטפשים הם חכמים לעצמם, ואני אומר להיפך - כל החכמים הם טפשים לעצמם. כי האדם צמל ויגע כל ימי חייו לאסוף הון ולבנות בתים וכדומה, על זה נותן כל זמנו ומרצו, אבל זה לא לעצמו "ועזבו לאחרים חילם", "כי לא במותו יקח הכל". ולדאוג לעצמו אין לו שכל - כי הרי אין מלוין לאדם לא כסף וזהב - אלא תורה ומצוות ומעשים טובים בלבד עכ"ד.

(דרכי מוסר - רבי יעקב ניימן)

חשבון הנפש

"אלה פקודי". נראה שעצם החשבון הוא להורות שצריך האדם לעשות חשבון על כל דבר שנתן לו השי"ת, בין על זמן החיים, מה עשה בזמן היקר שקצב לו הקב"ה, אם הקדישו לתורה ומצות או ח"ו לאבוד, בין על שפע הפרנסה, מה עשה בממונו, ואף על הצדקה, איזה עניני צדקה עשה, שלא יחשוב האדם כי במה שנתן לו השי"ת יכול לעשות מה שרוצה, דהרי אמרה תורה פרטי דינים כיצד ינהג בממונו, כגון שאסור לו להשחית אף פרוטה אחת שלא לצורך, ובארץ ישראל בזמן שהיובל נוהג איכא דינים שאף מה ששניהם רוצים א"א להם, כמוכר שדה אחוזה, מטעם "כי לי הארץ". ולכן צריך לעשות חשבון על כל דבר, וכמו כן מה עשה בכל הכוחות והכשרונות שנתברך בהם אם השתמש בהם כרצון השי"ת לתורה ולמצות.

(דרש משה - רבי משה פיינשטיין)

"אלה פקודי המשכן משפן העדת אשר פקד על פי משה עבדתי הלוים ביד איתמר בן אהרן הכהן" (שמות לח, כא).

הנעשה בקדושה ובטהרה עומד לעד

כתב ה'ספורנו' וז"ל: כל אחד מחלקי המשכן הכתובים למעלה הם אותם הפקודים שנאמר עליהם ובשמות "תפקדו את כלי משמרת משאם ביד איתמר". וזה כי כל אחד מהם היה ראוי להיות נחשב ולהקרא בשם כאשר הוא זה הפרטי, לא בלבד כאשר הוא מזה המין, וכל שכן שצדק זה על כל אחד מכלי הקדש אשר במשא בני קהת. ולזה לא נפסדו, כאמרם ז"ל שמא תאמר אבד סברם ובטל סכויין, ת"ל "עצי שטים עומדים" שעומדים לעד ולעולמי עולמים. וג"כ לא נפל דבר להם ביד האויבים, על היפך מה שקרה למקדש שלמה וכליו כמבואר בחורבן בית ראשון ע"י נבוזראדן, שלא נזכר שם דבר מעניני משכן משה רבנו ע"ה. "משכן העדות" - ספר מעלות זה המשכן שבשבילם היה ראוי להיות נצחי ושלא ליפול ביד אויבים. ראשונה, שהיה "משכן העדות", שהיו בו לוחות העדות. ב' "אשר פקד על פי משה". ג' שהיתה עבודת הלוים "ביד איתמר", כי אמנם משמרת כל חלקי המשכן ביד איתמר היתה. ד' "ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה", שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכליו, מיוחסים וצדיקים שבדור, ובכך שרתה שכינה במעשי ידיהם ולא נפל ביד אויבים. אבל מקדש שלמה, שהיו עושי המלאכה בו מצור, אע"פ ששרתה בו שכינה נפסדו

חלקיו, והוצרך לחזק את בדיק הבית ונפל בסוף הכל ביד אויבים. אבל בית שני שלא היה בו גם אחד מכל אלה התנאים לא שרתה בו שכינה ונפל ביד אויבים, כי אמנם בית שני לא היה משכן העדות, שלא היו בו לוחות העדות, ולא פוקד כי אם על פי כורש ולא היו שם בני לוי, כמו שהעיד עזרא באמרו "ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם", ומן המתעסקים בבנינו היו צידונים וצורים, כמבואר בספר עזרא, עכ"ל.

היוצא מדבריו של רבנו עובדיה ספורנו ז"ל, שאם רצונך לידע הכיצד אירע שבית המקדש חרב, צא ובדוק ביסודותיו. שכאשר היתה מעורבת בבנייה יד שאינה קדושה וטהורה, גרם הדבר לחורבן הבית. אף שודאי כי בית המקדש הראשון חרב בשל עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, מ"מ אילו היה נברא בקדושה ובטהרה, היו נענשים בני ישראל בדרך אחרת, אך בית המקדש לא היה נחרב. ומסיבה זו לא אירע כלום למשכן אשר נבנה ע"י בצלאל בן אורי, שכן קדושתו היתירה שמרה עליו שלא ישרף ולא יחרב, ואף שחטאו ישראל כמה וכמה פעמים, מ"מ לא מצינו שנגעה יד ה' במשכן.

ואכן המשכן שעשה בצלאל קיים לעד, כמו שאמר ז"ל (יומא עב, א) על הפסוק "ועשית את הקרשים למשכן עצי שטים עומדים" (לעיל לו, כא) שמא תאמר אבד סברן ובטל סיכויין, פירש רש"י וז"ל, שמא תאמר משנגנזו אבד סברן שלא ישובו עוד, ובטל סיכויין מה שאנו סוכין וצופין להן, ת"ל "עומדים" - שעומדים לעד ולעולמי עולמים, ע"כ. אבל בית המקדש שחירם מלך צור שלח את עצי הארזים והברושים, ועבדיו כרתום, ובוני חירם והגבלים הכינו העצים והאבנים לבנות הבית (ראה מלכים א-ה), לא היה להם קיום ולכן נשרף הבית ונחרב. וכן כל הכלים שהיו במשכן, כולם נגנזו ולא שלטה יד עכו"ם אף באחד מהן, כי נעשו בקדושה יתירה להפליא בידי בצלאל וכל חכם לב על פי משה בציווי השי"ת. משא"כ כלי המקדש כשגרמו העונות ונחרב הבית נפלו ביד עכו"ם והוליקום לבבל. כללו של דבר, כל מקום שניתוסף בו קדושה יותר, אין הטומאה יכולה ליגע שם ביותר, וכן להיפוך, דוגמת מה שאמר ז"ל, לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים (מגילה ו, א, ע"י פירש"י שם), כי זה מול זה עשה ה'.

ידועים דברי הגמרא במסכת ב"מ (פה, ב), אמר ליה רבי חייא לרבי חנינא בהדי דידי קא מינצית דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל, מאי עבידנא, אזלינא ושדינא כיתנא, וגדילנא נישבי, וציידנא טבי, ומאכילנא בשרייהו ליתמי, ואריכנא מגילתא וכתבנא חמשה חומשי, וסליקנא למתא ומקרינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי וכו'. וכתב שם המהרש"א (בחידושי אגדה), שרבי חייא רצה שיהיה קיום לתורה שילמדו התינוקות ושלא תשתכח תורה מישראל, "לפיכך עשה הוא בעצמו הכל מתחילה ועד סוף, מזריעת הפשתן עד מגילה כתובה לפניו, כדי שיהיה הכל בכוונה ומחשבה טהורה לשם תורה, בלא שום שיתוף כוונה אחרת, משא"כ אם יקנה בהמה מן השוק, עכ"ל. והוא כיסוד שנתבאר דהמשכן והמקדש דנעשו מתחילה בקדושה וטהרה ע"י משה רבנו בצלאל ודוד המלך נשאר לנצח, וכן הוא בכל מקום שיסודו תורה מתחילה לשם שמים בהכנות המתאימות.

הנצי"ב מוואלוז'ין מביא מקור לכך מהכתוב, "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" (לעיל יט, ב). במכילתא תניא, מה ביאתן למדבר סיני על מנת לקבל את התורה, כך נסיעתן מרפידים על מנת לקבל תורה. ועדיין יש להבין, מאי נפק"מ בזה שנסעו מרפידים על מנת כן? אלא מכאן יש ללמוד דכל דבר שבקדושה, מה שהאדם מכין עצמו יותר לזה, חל עליו יותר ההכשר לזה. וראיה לזה מהא דאיתא בפרק הפועלים גדולים מעשה חייא וכו', עכ"ל.

(העמק דבר)

בית המקדש חרב כי לא נבנה על ידי משה רבינו בעצמו

"אלה פקודי המשכן" וכו', יש לפרש דידוע דכל מה שעשה משה לא שלטה בו אומה ולשון לעולם, כאשר לא נעשה המשכן על ידי משה לבדו כי אם על ידי אנשים שהופקדו עליו, על כן עתיד הוא לחרב. וזהו "אלה פקודי המשכן" זה הוא חסרונו של המשכן [פקודי" מלשון חסרון כמו "ויפקד מקום דוד"], עד שעל ידי אותו החסרון נתמשכן בעונותיהם ב' פעמים (כדאיתא ברש"י), והוא "אשר פקדו משה על ידי איתמר בן אהרן הכהן" ולא עשאו בעצמו. (תורת

משה לחתם 1910)

"ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן"

(שמות כז, יז).

לא ניתן לאדם הכח להיות 'גומר' רק להיות 'פועל'

איתא בגמ' ברכות (נה, א) אמר רב יהודה אמר רב, יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. והנה עם כל חכמתו אשר מלא אותו אלקים בחכמה דעת ותבונה, לא היה יכול להקים המשכן, כדאיתא בתנחומא (פקודי יא): כיון שגמרו מלאכת המשכן היו יושבין ומצפין אימתי תבא שכינה ותשרה בו, והיו מצטערין הכל מפני שלא שרתה שכינה עליו. מה עשו, הלכו אצל חכמי לב, אמרו להן, ומה אתם יושבין, העמידו אתם את המשכן ותשרה שכינה בינותינו. היו מבקשין להעמידן ולא יודעין ולא יכלו להעמידו וכו'. הלכו אצל בצלאל ואהליאב אמרו להם, בואו אתם והעמידוהו וכו'. ולא יכלו וכו'. באו אצל משה, אמר משה, רבש"ע איני יודע להעמידו. א"ל עסוק בידך ואתה מראה להעמידו והוא עומד מאליו, ואני כותב עליך שאתה הקימותו, שנאמר "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן" וכו', ע"ש. הרי מזה מבואר דגם משה רבינו לא ידע להקימו, רק דזכה להיות שלו להקימו.

וצריך ביאור, אם הקב"ה נתן דעת וחכמה ותבונה לבנות המשכן, למה לא נתן חכמה ודעת ותבונה גם להקימו.

הביאור על זה הוא, דמכאן מוכח יסוד גדול, דניתן להאדם כח להיות רק פועל ולא יותר, וכמו שאמרו (אבות פ"ב כ"א) לא עליך המלאכה לגמור. והביאור הוא דלאדם ניתן כח רק להיות פועל ולא יותר, ולכן הגמר אינו ברשותו. דלא ניתן לו הכח הזה, דזה יותר מפועל, לאדם ניתן כח אך ורק להיות פועל ולא יותר, ולכן אע"ג דמילא הקב"ה בצלאל ואהליאב בחכמה דעת ותבונה ולעשות כל מלאכת מחשבת, וגם למשה רבינו אדון הנביאים אבי החכמים ניתן לו חכמה במדה מרובה, עם כל זה לא ניתן להם החכמה והדעת להקים המשכן, דזה הוא גמר, וגמר אינו ברשותו של אדם, דלא ניתן

לו הכח להיות גומר רק להיות פועל, ופועלים נאמנים היו, אבל לפעול הגמר לא היה בכחם, דכח זה לא ניתן להאדם. האדם עלול לחשוב אחרת, ובדעתו מתואר שביכולתו וברשותו לפעול הגמר וממילא עליו לראות שיגמרו הדברים. אבל מחשבה זו טעות היא ומכשול הוא לפניו, דכשרואה שאין הדברים נגמרים דעתו נחלש ויורד מטה מטה. על האדם לדעת גבול כוחותיו שניתנו לו, מה ברשותו לפעול ומה אין ברשותו, והמוכח דלא ניתן לאדם כח הגמר, להיות גומר, רק ניתן לו כח להיות פועל לעשות פעולותיו ללא הרף, וזה עבודתו ותפקידו בעולם, ובידיעה זה לא תתקלש דעתו ונתצל מרפיון ידים ותצליח דרכו.

וכן מבואר להדיא ברבינו יונה (פ"ד מ"ב), מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, וכתב, ז"ל: שכר מצוה מצוה זהו טעם אחד מן הטבע. וכן ר"ל כי הקדוש ברוך הוא לא נתן ביד האדם הרע והטוב אך הבחירה לבד כמו שנאמר "ובחרת בחיים" ואחר שבחר לו הדרך האחת אם בטובה הולך וה' עמו וכי יעשה מצוה אחת מסייעת אותו לעשות מצוה אחרת כי בפני עצמו אין לו יכולת גם להיטיב ועל זה נאמר ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. ולא חס ושלום שזהו שכרה שאם כן מה שכר יש לו ולא כן הדבר כי שכרה קיים הוא לעולם הבא. אלא שר"ל שפרי מצוה מצוה ואוכל פירותיה בעולם הזה שמסייעת אותו לעשות מצות אחרות ונמצא הקרן מתרבה וקיים לעולם הבא. וזה שנאמר (ישעיה ג, י) אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. ושכר עבירה עבירה ואם בחר את המות ואת הרע ועשה עבירה אחת הקדוש ברוך הוא מתרחק ממנו ומניחו ומוסר אותו ביד טבעו הרע. וזהו הפרי היוצא מן העבירה שמניחין אותו לעשות אחרת ואין בידו יכולת לסור מן הדרך ההיא. "כי לא לאדם דרפ"ו" (ירמיהו י, כג) בשכבר בחר לו הדרך, וזהו שאמר "אוי לרשע רע פי גמול ידיו יעשה לו" (ישעיהו ג, יא) וכו', ע"ש, הרי להדיא שאין ביד האדם לפעול כלום לא טוב ולא רע, רק ביד האדם הוא לבחור או בטוב או ברע, ואחר כך הכל הולך מאליו דמצוה גוררת מצוה, ועבירה גוררת עבירה, ואין ביד האדם לסור מן הדרך שכבר בחר דלא לאדם דרכו, אם לא על ידי תשובה שהוא התחלה מחדש (כפי שיתבאר להלן), ולגמור פשיטא דאין ביד האדם דהא אפילו עשיית מעשה טוב או רע אין ביד האדם, רק הבחירה ניתנה ביד האדם, ובחירה היא רק בהתחלה.

ברוך שאמר והיה העולם ברוך הוא ברוך עושה בראשית, ע' בסדור הגר"א שעמד על הא דמילת בראשית אינה סמוכה, דהא בכל מקום שמצינו מילת בראשית הוא סמוך, וכאן הוא עומד בפני עצמו, וביאר דכאן הכוונה על בריאת הזמן, ולא על התחלה כמו שהיא הכוונה בכל מקום, דהא זמן הוא מן הנבראים, דהקב"ה כביכול הוא למעלה מן הזמן ואצלו אין שום מושג של זמן, וכשעלה ברצונו לברוא העולם ברא בריאה של זמן, ע"ש.

וכן אנו רואים שכל הבריאה נחלקת לזמנים שונים, יש אלפים שנה, אלף שנה, ויש יובל שנים, ויש שבע שנים של שמיטה, ואיכא שנה, וחודש, ושבוע, ויום, והיום עצמו נחלק ליום ולילה, וביום גופה איכא שחרית וצהרים ובלילה איכא משמרות. והענין הוא כנ"ל, דלא לאדם דרכו, ולא ניתן להאדם רק הבחירה ובחירה היא בהתחלה, לכן נחלקת

הבריאה לזמנים שונים כדי ליתן מקום לאדם לבחור תמיד, דהא כל שינוי זמן הוא התחלה חדשה, ובו יש הבחירה ביד האדם, וזה מרוב חסדי הקב"ה, כי אלולי זאת היה האדם בוחר באיזה דרך פעם אחת ובו נשאר לעולם בלי שום שינוי כי לא לאדם דרכו רק לבחור ומשכח הרי כבר הכל הולך מאליו, וברוב חסדי ה' קבע זמנים שונים בעולם כדי שתהיה האפשרויות לצאת ממאסר אשר נאסר בו.

דברי הרבינו יונה שלא לאדם דרכו, אינו סותם לפנינו הדרך לעלות מפח מעשינו, דהא הכלל בדינו דאין לך דבר העומד בפני התשובה. אלא הגדר בזה הוא דתשובה היא התחלה מחדש, דכמו דחילוקי הזמנים מאפשרים התחלה חדשה להאדם, כן תשובה עושה התחלה חדשה אפילו באמצע הזמן, דהתשובה היא כח לעשות התחלה חדשה.

וכן מבואר בדברי רבינו יונה ממה שכתב ביסוד התשובה וז"ל: ביום ההוא ישליך כל פשעיו אשר עשה, ויעשה עצמו כאלו בו ביום נולד ואין בידו לא זכות ולא חובה, וזה היום תחלת מעשיו, היום יפלו אורחותיו שלא יטו מעגלותיו מדרך הטוב, ודרך זו תביאנו לשוב בתשובה שלמה, כי הוא יעשה עצמו כמשליך מעליו כובד העונות ועוצם החטאים אשר עשה ולא יבהילוהו רעיוניו וכו', עכ"ל, דבביאור דבריו צריכים להבין דאין כוונתו להקל מעל האדם העוונות שעשה כדי שיהיה אפשר לו לעשות תשובה, אלא הביאור הוא, דנותן לפני האדם הדרך של תשובה, והוא לעשות התחלה מחדש כאילו בו ביום נולד, ואין לו לא זכות ולא חוב. דעכשיו היא התחלה חדשה ונעשה בריה חדשה, וממילא יכול לשנות דרכו, ועתה ששינה דרכו והתחיל מחדש צריך לעשות תשובה על העונות אשר עשה כל ימי חייו.

וזה הביאור בהא דאמרו (שה"ש ה) "פתחו לי פתח כפתחו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם", דביד האדם הוא לעשות פעולה של 'פתיחת פתח של מחט' ולא יותר, והשאר הקב"ה עושה דהקב"ה פותח כנגדו פתחו של אולם, דאילו היה ביד האדם לעשות כפתח של אולם לא היה הקב"ה עושהו אלא היה מניחו לאדם לעשותו, דכל מה שהאדם קונה לעצמו ע"י יגיעתו קנוי אצלו יותר ועומד לו לעולמים, אלא מוכח דאין זה ביד האדם כלל, דלהאדם ניתן הכח רק לעשות התחלה, להתחיל בפתח של מחט ולא יותר, ואח"כ הבא לטהר מסייעין אותו ומן השמים מסייעין ועושין לו הגמר, דכן היא המדה.

בעירובין (נד, ב): רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר [כל פירקא, מקמי דליגמר], יומא חד בעיוה למלתא דמצוה [לר' פרידא למלתא דמצוה], תנא ליה ולא גמר, אמר ליה האידנא מאי שנא, אמר ליה מדההיא שעתא דאמרו ליה למר איכא מילתא דמצוה אסחאי לדעתאי וכל שעתא אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר, אמר ליה הב דעתין ואתני לין, הדר תנא ליה ארבע מאה זימני [אחרנין], נפקא בת קלא ואמרה ליה ניחא לין דליספו לך ארבע מאה שני או דתיזכו את ודרך לעלמא דאתי, אמר דניזכו אנא ודריי לעלמא דאתי, אמר להן הקדוש ברוך הוא תנו לו זו וזו, ע"כ.

ולכאורה צריך ביאור, וכי לא היה לו לרבי פרידא לחדש חדושי תורה ולעסוק בשארי חלקי התורה ולעסוק בגמילות חסדים ועוד מצוות וצרכי רבים, שהיה אפשר לו לבטל מזמנו

היקר ללמד להאי תלמיד ארבע מאה זימני. אלא הביאור הוא כנ"ל, דיסוד גדול הוא דאין הגמר ביד האדם, ולו ניתן רק הכח לעשות התחלה ולא יותר, לעשות רק מה שלפניו ולא לחשוב אודות הגמר, וידיעה זו היתה היסוד להנהגת ר' פרידא לטפל בתלמידו ולהבינו דברי תורה אע"ג דזה גרם לו לבטל הרבה מזמנו היקר, ולזה דרש סבלנות הרבה, ומאחר שעשה וקיים מה שמוטל עליו, דהיינו, שעסק במה שלפניו ולא דאג להגמר, זכה לחלקו בעולם הבא, ולא זו בלבד אלא זכה גם לכל בני דורו שיזכו כולם לעולם הבא, דהגמר נעשה ע"י הקב"ה, והקב"ה גמר לו ונתן לו עולם הבא דזהו הגמר של עבודת האדם.

חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ד, ב). והביאור בזה הוא, דכבר אמרו (שבת פח) אמר ר' אחא בן יעקב, מכאן מודעא רבה לאורייתא, ופירש רש"י, שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוה באונס, עכ"ל, אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוה בימי אחשורוש דכתיב "קיימו וקבלו היהודים", קיימו מה שקבלו כבר. מבואר דעד זמן מרדכי ואסתר עדיין לא נגמרה קבלת התורה דהא עדיין איכא מקום לומר דקבלת התורה בהר סיני היתה מתוך אונס, דכפה עליהם הר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם, וטענה זו נמשכה עד ימי מרדכי ואסתר שאז קבלו עליהם בני ישראל את התורה מתוך שמחה ואהבת הנס ובקבלה זו נגמרה קבלת התורה, דזהו קבלה מתוך עומקא דלבא בלי שום מכריח רק מרצון גמור.

וזהו הביאור בחובת היום שהוא עד דלא ידע, פירוש, דמאחר דפורים הוא גמר קבלת התורה, וכנ"ל, ממילא צריך להיות בלי דעת, דהא דבר זה לא ניתן ביד אדם לעשות הגמר, ועל האדם רק להשתדל לעשות כל מה שבכוחו לעשות, והגמר מאליו נעשה, וזהו הגדר עד דלא ידע, פירוש, בלי דעת והשתדלות האדם, דהגמר אינו ביד אדם, רק לאחר שמשתדל ונותנים לו הגמר, וכנ"ל.

✽

נקדים כי אין על האדם לחשב חשבונות של תכלית המעשים. עליו לעשות את המוטל עליו, ואילו התכלית היא ביד הקב"ה לבדו. כי מי שסבור שהוא בעצמו פועל ומגיע אל התכלית על ידי מעשיו, הרי הוא כאומר "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" (דברים ח, יז). ואסור לומר כן לא רק בעסקי חומר וגשם, אלא אף בענינים של רוחניות.

ולכן אמרו חז"ל (מגילה ו, ב) "יגעתי ומצאתי", דהיינו שלאחר כל היגיעה אין ההשגה אלא בבחינת 'מצאיה' שבאה בהיסח הדעת, ושכר הוא שזיכו לאדם מן השמים כגמול על יגיעתו. וזהו שאמר רבי נחוניא בן הקנה (ברכות כח, ב): "אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר", השכר עבור תורה ומעשים טובים אינו על החכמה שהשיג וקנה לעצמו, אלא על העמל והיגיעה, כי החכמה שקנה מתנת שמים היא, וכמו שנתבאר [מה שאינו כן בעמל העולם הזה - אין מקבלים עליו שכר. והשכר הוא רק על מה שפעל והועיל ע"י עמלו].

והנה בגמ' נדרים (לח, א) איתא: "אמר ר' יוחנן אין הקב"ה משרה שכירתו אלא על גבור ועשיר וחכם ועניו, וכולן

ממשה. גבור דכתיב (שמות מ, יט): "ויפרוש את האהל וכו' ע"ש.

ובפירושו הרא"ש שם הקשה: "תימה אמאי לא יליף מקרשים דכתיב (שם יח): "ויקם משה את המשכן וגו' וישם את קרשיו", יעו"ש.

וכתב על זה המהרש"א דלא קשיא, דהא במשכן כתיב: "הוקם המשכן" - שקם מאליו, כמ"ש בתנחומא (פקודי אות יא): "אמר משה, רבש"ע איני יודע להעמידו, א"ל עסוק בידך ואתה מראה להעמידו והוא עומד מאליו, ואני כותב עליך שאתה הקמותו", ואם כן ליכא ראייה מכאן שהיה גבור, שהרי לא עשה מאומה, יעו"ש.

ונראה לומר שהרא"ש שפיר הקשה, שהנה אמרו עוד בתנחומא (שם): "אמר לו הקב"ה למשה, לפי שהיית מיצר שלא היה לך עשייה ולא חלק במלאכת המשכן, לפיכך לא יכלו אותן חכמים להעמידו, בשבילך, כדי שידעו כל ישראל שאם על ידך אינו עומד שוב אינו עומד לעולם, ואיני כותב לו הקמה אלא על ידך, שנאמר ויקם משה את המשכן". ויש להבין אלו תנחומין היו למשה בכך שנכתב "ויקם משה את המשכן", והרי באמת לא היה יכול להקימו אלא מאליו הוקם, כמ"ש בתנחומא הנ"ל, ומשה רק עסק בו כאילו הוא מקימו, וא"כ סו"ס אין לו חלק במלאכת המשכן. ועל כרחך צריך לומר כדרך שהקדמנו למעלה, שלעולם אין מעשי האדם פועלים את התכלית, אלא שהאדם עוסק בידיו והתכלית מן השמים היא באה. וגם אצל משה כך היה, משה עסק בידיו ועשה את פעולת הקמת המשכן, והמשכן הוקם מאיליו, והעלה עליו הכתוב כאילו הוא הקים את המשכן "ויקם משה", כי לעולם כן הוא, שכל מעשי אדם ופעולותיו אין בהם אלא את עצם העשייה, והגמר והתכלית מן השמים הם.

והנה במה שאמר: "אין הקב"ה משרה שכינתו אלא על גבור וכו'", נראה שאין הכוונה לבעל כח גדול, אלא "גבור" הכוונה היא למי שעובד בכל כוחותיו, ומנצלן לגמרי, וזוהי המעלה הנצרכת לנבואה. ולפי זה שפיר הקשה הרא"ש שיש להביא ראייה שהיה משה גבור ממה שהקים את המשכן, כי בודאי מה שזכה לכך שעל ידו הוקם המשכן "מן השמים", הוא רק משום שהשקיע בהקמתו את כל הכוחות האצורים בקרבו, וכמו שאמר לו הקב"ה "עסוק בידך" והיינו בכל כוחו, ורק כאשר האדם עושה השתדלות עד קצה גבול היכולת הוא זוכה על ידי כך להביא את התכלית מן השמים, וזהו הגבור האמיתי, ועל כן נאמר בתורה "ויקם משה את המשכן", אעפ"י שקם מאליו עפ"י נס.

ואף בזו ששנינו (אבות פ"ד מ"א): "איזהו גבור הכובש את יצרו" כן הוא, אין כבישת היצר מעשי ידיו של האדם, אלא העמל והיגיעה היא משל האדם, והכיבוש הוא מאת הקב"ה, כמו שאמר ז"ל (סוכה נב ב): "אלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו", אלא שאין הקב"ה עוזר רק למי שמשתדל בכל כוחו להכניע את יצרו, וכיון שמנצל את כל כוחותיו לכך, הרי הוא נקרא גבור.

ומכל הדברים הללו עלה בדינו, כי האדם אין לו אלא את המעשה, ואילו התכלית והתוצאה הן מאת השם ית', ועל כן בודאי שהמעשים צריכים להיות כשרים ונאים מצד עצמם, ואז תצא מהם התכלית הנרצית.

וכיון שאין האדם פועל את התכלית, ורק ע"י מעשיו עוזרים

לו מן השמים, וככל שיתאמץ וינצל את כוחות נפשו יותר, יסייעוהו מן השמים יותר, א"כ אין גבול ליכולתו של האדם, שהרי בין כה וכה אין התכלית באה מכח האדם, ועל כן אין תימה אם ביכולתו של האדם לעשות דברים שהם למעלה מדרך הטבע.

(שיחות מוסר - רבי חיים שמואלביץ)

"בְּבִאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקִרְבָּתָם אֶל הַמִּזְבֵּחַ יִרְחֲצוּ פְּאֶשֶׁר צֹוֹה ה' אֶת מֹשֶׁה" (שמות מ, לב).

י"ח פעמים "כאשר צוה ה' את משה"

כתב הבעל הטורים, "והם י"ח פעמים כאשר צוה ה' את משה וכו', וכנגדם תקנו י"ח ברכות". [ומקורו מירושלמי ברכות (פ"ד ה"ג), "ולמה שמונה עשרה וכו', רבי שמואל בר נחמני בשם ר' יוחנן, כנגד י"ח ציוויין שכתוב בפרשת משכן שני וכו'"].

מבואר מכאן, שכל פרט ופרט יש לו חשיבות בפני עצמו, ולכן נאמר "כאשר צוה ה' את משה" י"ח פעמים כנגד כל פרט של המשכן, וחז"ל תקנו שמונה עשרה ברכות כנגד כל פרט של המשכן. יש ללמוד מכאן שטעות היא לחשוב שמספיק אם האדם עושה את המצוה בכלליות בלי קיום כל הפרטים, שמאחר שכל פרט יש לו חשיבות, לכן אם החסיר פרט אחד הרי זה קלקול בכל המצוה.

התורה נתנה תיאור מפורט של הכנסת אורחים של אברהם אבינו

"וימחר אברהם האהלה אל שרה, ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת לושי ועשי עוגות, ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו, ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניו והוא עומד עליהם תחת העץ ויאכלו" (וירא יח, ו-ח). הרי שהתורה נתנה תיאור מפורט של הכנסת אורחים של אברהם אבינו, איך שהגיש להם עוגות, בשר, חמאה וחלב, ואיך שהוא הכין את הכל בשביל האורחים. וקשה, מה לומדים מכל זה, והלא די לנו לדעת שאברהם אבינו הצטיין במצות הכנסת אורחים?

אלא שגם מכאן יש ללמוד שכל פרט של המצוה יש לו חשיבות, ולכן כל הפרטים של ההכנסת אורחים של אברהם אבינו חשוב בפני עצמו. וכן מבואר מהא דאיתא בבבא מציעא (פו, ב), "בשכר חמאה וחלב" זכו למן, בשכר "והוא עומד עליהם" זכו לעמוד הענן, בשכר "ויקח נא מעט מים" זכו לבארה של מרים. הרי שכל פרט בפני עצמו היה זכות לבני ישראל, וזכו לדבר אחד כנגד כל פרט ופרט.

אש זרה

"ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליה קטרת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם, ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'" (שמיני י, א-ב). ופירש רש"י, "רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן" (ומקורו מס' עירובין סג, א). וקשה, שמשמע שההקטרה היתה כהלכה אלא שלא שאלו מתחילה למשה רבינו, וא"כ איך קראה התורה לזה "אש זרה", והלא אין שום חסרון באש עצמה, אלא שבני אהרן חטאו במה שהורו הלכה בפני רבם.

ותירץ המהר"ל ב"גור אריה" (שם), "אע"ג דקרא כתיב אש זרה אשר לא צוה אותם, מפני שאותו אש שהקריבו הורו הלכה בפני משה רבם נקרא 'אש זרה', דכיון דהורו הלכה בפני משה רבם היה אותו אש זר לפני ה' ואינו אש של קטורת".

ולמדנו מהמהר"ל דבר נורא, שמאחר שהחסירו פרט אחד במצוה שוב לא נחשבת אש של קטורת אלא נחשבת אש זרה. והביאור בזה הוא כמו שנתבאר לעיל שכל פרט של המצוה יש לו חשיבות, ואם פרט אחד חסר זהו קלקול בכל המצוה. מכל זה יש ללמוד עד כמה אנו צריכים להזהר בכל הפרטים של המצוות, שלא נחסיר אפילו אחד מהם.

(שיחות עבודת הלוי - רבי יעקב יצחק רודרמן)

"וַיִּכַּסּוּ הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכָבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן" (שמות

מ, לד.)

בהקדמת הרמב"ן לחומש שמות כתב, וז"ל: "הנה הגלות איננו נשלם עד יום שובם (של ישראל) אל מקומם, ואל מעלת אבותם ישובו, וכשיצאו ממצרים אע"פ שיצאו מבית עבדים, עדיין יִחַשְׁבוּ גוֹלִים, כי היו בארץ לא להם נבוכים במדבר, וכשבאו אל הר סיני ועשו המשכן, ושב הקב"ה והשרה שכינתו ביניהם, אז שבו אל מעלת אבותם שהיה סוד אלוך עלי אהליהם וכו', ואז נחשבו גאולים, ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד ה' מלא אותו תמיר, עכ"ל.

וצריך ביאור, מה הפירוש שרק בשעה שכלל ישראל הגיעו למעלה של 'כבוד ה' מלא את המשכן', אז 'נחשבו גאולים' ולא לפני כן.

ונראה לבאר, שהרי כתיב בפרשת בהר גבי ענין שחרור עבד עברי מאדונו: "כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים, לא ימכרו ממכרת עבד" (כה, מב), ופירש רש"י: "כי עבדי הם" - "שלי קודם" (-לשטר האדון), ועוד דרשו חז"ל (ב"מ י, א): "כי לי בני ישראל עבדים - עבדי הם, ולא עבדים לעבדים".

ויש לעיין, מהו הצורך ההכרחי שיהא העבד עברי עבד מוחלט רק לעבודת ה', ללא עבדות נוספת.

והנה בזה הק' (בהר דף קח.) כתב, שכל מי שמשועבד לבשר ודם, חסר לו בדרגת קבלת עול מלכות שמים, וז"ל: "והאי עול (-מלכות שמים) לא שריא במאן דאיהו כפית באחרא", והטעם לכך משום שצריך שיהא האדם ממליך את הקב"ה עליו להיות אדונו ואין עוד מלבדו, ויש לזה גם נפקא מינה לדינא, שהרי איתא בגמ' (ב"מ סג): "אמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום וכו', דכתיב 'כי לי בני ישראל עבדים' - עבדי הם, ולא עבדים לעבדים", כלומר העבדות האמיתית היא לה' לבדו, וכל עבדות נוספת מורידה מהערך של קבלת עול מלכות שמים בשלמות.

ועל דרך זה נראה לבאר את דברי הרמב"ן, שרק בשעה שכבוד ה' מילא את המשכן נחשבו ישראל לגאולים, משום שצריך דרגת הגאולה היא הגאולה הרוחנית, ואילו הגאולה הגשמית שנגאלו אבותינו ממצרים, היתה רק הכשר לכך שיבואו כלל ישראל לגאולה הרוחנית, היא גאולת הנפש משעבוד לבשר ודם, כדי שיוכלו לקבל עליהם עול מלכות שמים בשלמות ויעבדו את ה', שהרי זוהי תכלית הבריאה ולצורך כך ברא את האדם, כמו שנאמר בתפילת נעילה: "אתה הבדלת אנוש מראש, ותכירהו לעמוד לפניך", כלומר שתכלית בריאת האדם היתה לצורך שיעבוד את ה', ולשלמות מדרגה זו הגיעו כלל ישראל כאשר "כבוד ה' מלא את המשכן", שאז לא

היה עליהם עול אחר בלתי לה' לבדו, ולפיכך נחשבו לגאולים.

(אמרי חיים - רבי חיים הכהן קמ"ל)

"כָּל הַזֹּהֵב הָעָשׂוּי לְמִלְאכָה בְּכָל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי זֶהב הַתְּנוּפֵה הַשֶּׁעַ וְעֶשְׂרִים כֶּפֶר וְשִׁבְעַת מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" (שמות לח, כד.)

כתב הספורנו: "העיד על קיצבת הזהב והכסף והנחושת שנכנסה במלאכת המשכן שהיה דבר מועט מאד, בערך אל העושר שהיה בבית ראשון ויותר ממנו העושר שהיה בבנין הורדוס, ועם כל זה יותר התמיד מראה כבוד ה' במשכן של משה ממה שהתמיד במקדש ראשון ולא נראה כלל במקדש שני. ובוזה הורה שלא קיצבת העושר וגודל הבנין יהא סיבה להשרות השכינה בישראל, אבל רוצה ה' את יראיו ומעשיהם לשכנו בתוכם", עכ"ד.

האדם שקוע כל כך בענייני עולם הזה ומעלותיהם, עד שיש מקום בשכל האדם לחשוב שהעושר הקובע בעולם הזה והגורם העליון בכל שטחי החיים - כוחו יפה ושליטתו קובעת גם בענייני רוחניות, עד שיש מקום לטעות שהשראת השכינה מסובכת על ידי קצבת העושר.

כי אין לו לאדם אלא מה שענינו רואות, ובכל פינה שאדם פונה רואה הוא לפניו שלטון וכוח של כסף ועושר, וקשה להשתחרר מההרגשה כי הכסף יענה את הכל אפילו בעניינים שהם למעלה מגדרי העולם הזה.

ולכן זקוקים להוראה מיוחדת בענין זה, בכך שקצבת הזהב והכסף היתה דבר מועט מאד במשכן בהשוואה אל העושר במקדש ראשון ובמקדש שני, ובכל זאת השכינה שרתה בקביעות ובהתמדה במשכן, הרבה יותר ממה שהיה במקדש, להורות שלא קצבת העושר וגודל הבנין יהיו סיבה להשרות שכינה בישראל, ורק רוצה ה' את יראיו ומעשיהם לשכנו בתוכם.

(דעת שרגא - רבי צבי שרגא גרוסברד)

וּמִן הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בְּגָדֵי שָׂרָד לְשָׂרֵת בְּקֹדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה" (שמות לט, א.)

טעם חזרת "כאשר ציוה ה' את משה" על כל פרט ופרט

(א) טעם אומרו כן בכל פרט ופרט, על פי מה שכתבנו בפרשת תצוה (לעיל כז, ב), כי חלק ה' למשה חלק בכל מלאכות ועבודות הנעשות במשכן כי חלקו במעשה הוא המצוה אשר יצוה ה' הדבר על ידו, לזה מזכירו בכל פרט ופרט שהגם שאינו עושה הרי הוא מצוה לעשות.

(ב) עוד ירצה שהיו אומרים בשעת המלאכה הרי אנו עושים דבר זה כאשר צוה ה' את משה.

(ג) עוד נראה לפי מה שקדם לנו כי אין לך מצוה שאין בה פרטי ההשכלה [כל מצוה יש בה חלק רוחני שהוא פנימי ונעלם מעין כל חי, ואינו מורגש בחושים הגשמיים, אלא מושכל בשכל הרוחני] ולא נכתב בתורה אלא מיעוט [לא נכתב אלא הפרט החיצוני של המצוה, שהוא המעשה הגשמי של המצוה ואופן קיומה בפועל, אך אין זה אלא בגדר מיעוט לגבי הפרטים הרוחניים של המצוה, שהם הרוב] כמאמר רבי יוחנן בהנזקין (גיטין ס, ב), ומלבד זה יש בכל מעשה ממעשה המשכן מושכל, והוא פנימיות הדברים, ואלה יעשו בכוונת הלב

ובשכליות הנעלם] פרטים אלו הם חלקים בלתי נפרדים מקיום המצוה של מעשה המשכן וכליו, אלא שאי אפשר לקיימם ע"י מעשה בפועל ממש, כיון שהם רוחניים ואינם מתלבשים במעשה גשמי, וקיומם הוא רק בנעלם. שבשעת מעשה המשכן הרי הוא מכיון לבו ושכלו לאותם הסודות הפנימיים הגנוזים בו, ובכך מתקיימת המצוה בשלימות על כל פרטיה] ויעשו דבר במינו כידוע לידועי דעת והבנין, והוא מה שרמזה התורה ככל פרט ופרט "כאשר צוה ה' את משה", פירוש בעל פה [חכמי הלב לא עשו רק את המעשה הגשמי הכתוב בתורה, אלא עשו גם "כאשר צוה ה' את משה" בעל פה, שכיוונו לכל פרטי ההשכלה הגנוזים במעשה המשכן], ואינו מפורש בתורה, לצד יקרת הדבר.

ואשכילך כי המכתב הוא מבחינת המפעל, והמושכל מושלל מהתקבל מקצתו בבחינת ההפעל, ומקצתו גם מבחינת הנדבר, כי רחוק הוא בכ' הדרגות, וקצת רמז ה' בנפעל, נראה ואינו נראה, בסוד צורות האותיות וטעמיהם, ועטרות שעל ראשיהם התגין ומעשיהם בחינת מחשבה יקראו, ונגלה למשה בסיני פלאי פלאות, וצא ולמד א מדרשת רבי עקיבא שלש מאות הלכות בעליונו של למ"ד, המה ראו מעשה ה', והודיע הכתוב בכל פרטי המשכן, כי עשאוהו כאשר צוה ה' את משה, ככל נפלאות אשר יכוון עליהם.

(אור החיים עם פי" ענו והדר)

"וְתָכַל כָּל עֲבֹדַת מוֹשֶׁה אֱהָל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מוֹשֶׁה בְּעֵשׂוֹ" (שמות לט, לב).

מתוך כולם נעשה רצון ה'

"ותכל", "ויעשו בני ישראל". [קשה, והרי רק אלה שהיו חכמי לב עשו את מלאכת המשכן ולא השתתפו כולם במלאכה] הפעולה כולה על שלימותה נעשתה על ידי כל ישראל, כי קצתם התנדבו ממון וקצתם עשו המלאכה כנדבת לבם לעשות רצון קונם [ונמצא שמתוך כולם נעשה רצון ה'. ולעיל (לו, ד) כתב רבינו "סיפר אמונת כל אחד מהאומנים ונדיבות ישראל", ועל ענין השלמת רצון ה' בין כולם כתב רבינו במדבר (ח, א-ל) 'ושכן ראוי שכוונת המיימינים העוסקים בחיי עולם והמשמאילים העוסקים בחיי שעה העוזרים למיימינים תהיה להפיק רצון האל יתברך באופן שיושג מכווננו בין כולם וירוממו את שמו יחדו, כמו שקיבלו עליהם כאשר העיד באמרו (לעיל יט, ח) 'ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה', כלומר, בין כולנו נשלים כוונתנו"]. (ספורנו עם פי" ענו והדר)

"ותכל כל עבודת", כל מה שעשו האומנים נקרא 'מלאכה', אולם המעשה בעצמה שקיימו בה כל ישראל מצות ה' היתה עבודה לה', וזה נתייחס אל העם כולו שעשו עבודה זו של נדבת המשכן והעסק בו לשם ה' ובכוונה הראויה וזה קורא 'עבודת משכן' וזה מייחס לכלל ישראל, ועל זה אמר 'ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה', שקיימו מצות ה' כראוי בכל פרטיו.

(מלבי"ם)

באשר ידוע שישראל נתאוו מאד שיהיה השכינה שרויה בתוכם כמש"כ בפ' תשא. היה עולה על הדעת שבשביל זה השתדלו לעשות הכל, משום הכי פירש הכתוב שרק כאשר צוה ה' כן עשו.

(העמק דבר)

נראה לי כי יוכל להיות שישראל התאמצו במלאכת המשכן לטובתם, שיהיה להם כפרה על העגל. והנה במשה רבינו ע"ה אשר צוה ה' אותו לא היתה לו כוונה רק לעשות רצון ה', כי לא היה צריך כפרה על העגל. וזהו שאמר "ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו", הם בכוונה כמשה עשו הכל.

ויש לומר עוד כדרך הזה, "ככל אשר צוה ה' את משה", דהיינו כל התורה אשר צוה ה' ביד משה לא יעשה אדם לטובת עצמו על מנת לקבל פרס, כן עשו המשכן לא לכבוד ולהנאת עצמם רק לכבוד שם ה'.

עוד נראה לי לפרש, הנה צוה ה' למשה ועשית, ובאמת לא עשה משה רק שלוחו עשו, ושלוחו של אדם כמותו, והנה בני ישראל העושים במלאכה כל אחד עשה דבר אחר, ומ"מ היו כולם שלוחים זה לזה, וכאלו כל אחד עשה הכל. והיינו "ותכל כל עבודת וכו' ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה" וכו', כוננתו שעשו בני ישראל כל המלאכה ככל אשר צוה ה' את משה שיעשה והוא לא עשה רק שלוחו כמותו, כן עשו כל אחד הכל, כי כולם שלוחים זה לזה, וזה נמי פירש מקרא שלאחריו (להלן פסוק מב) "ככל אשר צוה ה' את משה שיעשה" הוא ועשה ע"י שלוחיו "כן עשו בני ישראל" את כל העבודה שכל אחד מהם עשה כל העבודה וערבים ושלוחים זה לזה.

(כתב 1910)

יש לדייק, אחר שכבר כלתה עבודת משכן מה תו "ויעשו בני ישראל".

ועוד יש לדייק כפל "כן עשו". ובפרשת הפסח נמי כתיב כן (שמות יב, כח), ודרשו חז"ל מכאן שקבלו עליהם לעשות מעלה עליהם כאלו כבר כן עשו.

והנה איתא בילקוט, כשגמרו המשכן רצו להקימו ולא יכולו ויביאו את המשכן אל משה, עיין שם, והשתא אתי שפיר והכי קאמר "ותכל כל עבודת משכן אהל מועד", ואחר שכלתה העבודה, עוד "ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה", היינו ההקמה שצויה ה' למשה תקים משכן העדות, אותו עשו בני ישראל, ומסיים "כן עשו" פירוש כאלו עשו, כי מעלה עליהם כאלו עשו ההקמה, אבל באמת לא עשו אלא "ויביאו את המשכן אל משה".

(חתם 1910)

קשה דאיפכא הו"ל ליכתב, "ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו", ואחר כך "ותכל כל עבודת משכן אהל מועד, ויביאו את המשכן אל משה" וגו'.

ועוד קשה, למה ליה ליכתב "כן עשו", דהא אמר "ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה" ותיבות "כן עשו" הן מיותרות. וראיתי בספר "בית אהרן" שכתב כן, דהנה רש"י ז"ל מביא התנחומא על הכתוב "ויביאו את המשכן אל משה", לפי שהיה משה מצטער שלא עשה שום מלאכה במשכן, הניח לו הקדוש ברוך הוא הקמתו, שלא היה יכול להקימו שום אדם, ע"כ, ע"ש.

וזהו כוונת הכתוב, "ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו", ר"ל כן עשו בני ישראל, הכתובין תחילה "ויעשו בני ישראל", הם עשו זאת לבדם, אבל משה לא עשה בו שום מלאכה, לכן "ויביאו את המשכן", אל משה להקימו. (בית יצחק)